

SAVONIA

ammattikorkeakoulu

OPINNÄYTETYÖ - AMMATTIKORKEAKOULUTUTKINTO
SOSIAALI-, TERVEYS- JA LIIKUNTA-ALA

LAPSEN PÄIHTEIDEN KÄYTÖN HUOMAAMINEN

Opas osaksi lastensuojeluyksikön perehdytyskansiota

TEKIJÄT Veera Kokkonen
Laura Mäkeläinen
Tuulia Salo

Koulutusala Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala			
Tutkinto-ohjelma Sosionomin tutkinto-ohjelma			
Työn tekijät Veera Kokkonen, Laura Mäkeläinen & Tuulia Salo			
Työn nimi Lapsen päihteiden käytön huomaaminen: Opas osaksi lastensuojeluyksikön perehdytyskansiota			
Päiväys	25.8.2023	Sivumäärä/Liitteet	40/41
Toimeksiantaja Sassikodit Oy			
Tiivistelmä			
<p>Opinnäytetyössä kehitettiin opas päihteitä käyttävän lapsen huomaamisesta lastensuojeluyksikössä. Kehittämistyön tarkoituksena oli tehdä opas lastensuojeluyksikön työntekijöiden perehdytyskansion osaksi päihteitä käyttävän lapsen huomaamisesta. Oppaan tavoitteena oli mahdollistaa jokaiselle työntekijälle tasavertainen tietous ja taito havaita ja huomata päihteitä käyttävä lapsi yksikössä. Toimeksiantajana opinnäytetyössä oli Sassikodit Oy, 7-paikkainen lastensuojelun sijaishuoltoyksikkö Nerkoolla. Toimeksiantajan toiminta-ajatuksena on korostaa lasten yksilöllisyyttä mutta samalla yhteisöllisyyttä.</p> <p>Opas kehitettiin työelämästä esiin nousseen tarpeen pohjalta. Tarve on noussut esille lastensuojeluyksiköltä, jonka perehdytyskansiosta puuttuu osio päihteitä käyttävän lapsen huomaamisesta. Kehittämismalli sisälsi suunnittelun, toteutuksen ja arviointivaiheen, jotka etenevät suoraviivaisesti. Oppaan suunnitteluvaihe koostui olemassa olevan tiedon kartoittamisesta, tavoitteiden ja kriteerien asettamisesta sekä toimeksiantajan toiveiden selvittämisestä.</p> <p>Opas on 14-sivuinen tuotos, joka toteutettiin Pdf-muotoisena, jotta sen käyttäminen ja tarvittaessa päivittäminen olisi helppoa. Se sisältää erilaisia työmenetelmiä ja lainsäädäntöön pohjautuvia rajoitustoimenpiteitä, joita päihteitä käyttävän lapsen kanssa työskennellessä voidaan hyödyntää. Se sisältää lisäksi tietoa tämän hetken käytetyimmistä päihteistä sekä niiden yleisyydestä. Opas koostuu kuudesta pääluvusta, joita ovat Käytetyimmät päihteet Suomessa & käyttämisen tunto-merkit, Päihteiden käytön huomaaminen, Päihteiden käytön puheeksi ottaminen, Lainmukaiset rajoitustoimenpiteet, Työskentely päihteitä käyttävän lapsen kanssa, Lapsen oman motivaation rakentaminen ja ylläpitäminen.</p> <p>Työskentelyä arvioitiin säännöllisesti toteutusvaiheen aikana yhteistyössä toimeksiantajan kanssa. Valmiista tuotoksesta on saatu palaute ja arviointi toimeksiantajalta ja yksikön työntekijöiltä. Opasta voidaan jatkokehittää päivittämällä sitä tarvittaessa ajankohtaisemmaksi. Oppaan päivittämisvastuu jää toimeksiantajalle.</p>			
Avainsanat lastensuojelu, päihteet, työmenetelmät, perehdyttäminen, oppaat, varhainen puuttuminen			

Field of Study Social Services, Health and Sports	
Degree Programme Degree Programme in Social Services	
Author(s) Veera Kokkonen, Laura Mäkeläinen & Tuulia Salo	
Title of Thesis Recognising a child´s intoxicant use: A guide for the Child Welfare Unit's induction folder	
Date 25.8.2023	Pages/Appendices 40/41
Client Organisation Sassikodit Oy	
<p>Abstract</p> <p>In this thesis a guide was developed to recognise children who use intoxicants in a child protection institute. The goal of the guide was to provide the employees with equal knowledge about intoxicant use among children living in the foster home. The client was Sassikodit Ltd. Sassikodit is a foster home which offers places for seven children in Nerkoo, Finland. The client's mission is to emphasize children's individuality and community spirit.</p> <p>The guide was developed based on the needs of working life. The need has come up from the child welfare unit, whose induction folder lacks a section on recognising children who use intoxicants. The development process includes planning, writing and evaluation phase. The planning phase started by searching for information and setting the goals and criteria for the guide.</p> <p>The guide was made as a .pdf so it is easier to use and update if necessary. The guide is fourteen pages long and is informative. It includes different working methods that can be used with children who use intoxicants. The guide also includes legislation about restricting children who use intoxicants in the foster home. The guide consists of six main chapters that are: Most widely used intoxicants in Finland and how to recognize if a child is using intoxicants, Recognising children's intoxicant use, How to voice concerns about intoxicant use, Restrictive measures written in law, Working with children who use intoxicants, Increasing and maintaining children's own motivation.</p> <p>The guide was regularly evaluated during the implementation phase in cooperation with the client. The completed guide has received feedback and evaluation from the client and its employees. The guide can be further developed by regularly updating it as necessary. The responsibility for updating the guide remains with the client.</p>	
<p>Keywords child protection, early intervention, guides instruction about the workplace, intoxicants, working methods</p>	

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO.....	6
2	LASTENSUOJELU SUOMESSA	7
2.1	Lastensuojelu	7
2.2	Sijoitusmuodot.....	8
3	LAPSEN PÄIHTEIDEN KÄYTTÖ.....	10
3.1	Päihteet Suomessa.....	10
3.2	Lasten päihteiden käyttö Suomessa.....	10
3.3	Päihteiden käyttö sijoituksen syynä	13
3.4	Altistavia ja suojaavia tekijöitä lapsen päihteiden käytölle	13
3.5	Lapsen päihteiden käytön huomaaminen	14
4	TOIMENPITEET LASTENSUOJELUYKSIKÖSSÄ LAPSEN KÄYTTÄESSÄ PÄIHTEITÄ	16
4.1	Päihteiden käytön puheeksi ottaminen lastensuojeluyksikössä	16
4.2	Rajoitustoimenpiteet päihteitä käyttävän lapsen kohdalla	17
4.3	Varhainen puuttuminen päihteiden käyttöön.....	18
4.4	Interventio ja mini-interventio.....	19
5	TYÖMENETELMIÄ PÄIHTEITÄ KÄYTTÄVÄN LAPSEN KANSSA TYÖSKENTELYYN.....	21
5.1	Perehdytyksen merkitys.....	21
5.2	Lapsen motivaation rakentaminen ja ylläpitäminen	22
5.3	Motivoiva haastattelu	24
5.4	Vuorovaikutus ja tunnetaidot lapsen kanssa työskenneltäessä	26
6	KEHITTÄMISTYÖN TARKOITUS JA TAVOITE	27
7	KEHITTÄMISTYÖN TOTEUTUS.....	28
7.1	Oppaan suunnittelu.....	28
7.2	Oppaan toteutus.....	29
7.3	Oppaan arviointi	30
8	POHDINTA	32
8.1	Kehittämistyön toteutuksen ja tuotoksen pohdinta	32
8.2	Eettisyys ja luotettavuus.....	33
8.3	Ammatillinen kasvu ja asiantuntijuuden kehittyminen	34
8.4	Oppaan hyödynnettävyys ja kehittämisideat	36
	LÄHTEET.....	38

LIITE 1: WEPROBOL-KYSYMYKSET 41

1 JOHDANTO

Lasten kehitys päihteettömyydestä päihteiden kokeiluun ja riippuvuuden syntymiseen on yksilöllistä. Lapsilla on elämässään erilaisia altistavia tekijöitä päihteiden käytön aloittamiselle. Mitä enemmän näitä altistavia tekijöitä on, sitä todennäköisemmin päihteitä aletaan käyttää säännöllisemmin. (Marttunen, Huurre, Strandholm & Viialainen 2013, 119–120.) Vuoden 2016 HuosTa-tutkimuksessa selvitetään lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syitä kahdeksassa eri kunnassa Suomessa. Tutkimuksessa sijoittamisen syyksi esille nousee lasten ongelmallinen käyttäytyminen, päihteiden käyttö ja ongelmat koulunkäynnissä. (Heino, Hyry, Ikäheimo, Kuronen & Rajala 2016, 65–73.)

Lastensuojelulaitoksissa asuvien lasten kanssa työskentelevillä työntekijöillä on merkittävä rooli lasten elämässä. Työhön kuuluvat rakkauden ja identiteetin tarpeisiin vastaaminen ja kasvun, kehityksen ja hyvinvoinnin tukeminen. (Heino 2008, 17.) Tästä syystä on tärkeää, että lastensuojelulaitoksen työntekijät perehdytetään huomaamaan lasten mahdollinen päihteiden käyttäminen. Päihteiden käytön huomaamisella työntekijällä on mahdollisuus auttaa lasta pysymään poissa päihteiden käytöstä ja turvaamaan lapsille päihteetön elinympäristö. Laadukkaalla perehdyttämisellä lastensuojelun työntekijöillä on valmiuksia työskennellä ja huomata päihteitä käyttäviä lapsia.

Opinnäytetyö on kehittämistyö. Toimeksiantaja on Sassikodit Oy, joka on seitsemänpaikkainen lastensuojelun perustason sijaishuoltoyksikkö Nerkoolla. Toimeksiantajan työyksikössä on tarve päivittää perehdytysmateriaalia päihteitä käyttävistä lapsista ja heidän kanssaan työskentelystä. Tämän tarpeen pohjalta luodaan opas päihteitä käyttävän lapsen huomaamisesta täydentämään yksikössä olemassa olevaa perehdytyskansiota. Opinnäytetyön teoriaosuus valikoidaan toimeksiantajan lastensuojeluyksikön toimintaperiaatteiden pohjalta. Aihealueen laajuuden takia teoria keskittyy päihteitä käyttävän lapsen huomaamiseen lastensuojeluyksikössä. Toimeksiantajan toiveiden pohjalta opinnäytetyön teoriaosuudessa käsitellään tämän lisäksi lastensuojeluun ja perehdyttämiseen liitännäisiä käsitteitä.

Kehittämistyön tarkoituksena on tehdä opas lapsen päihteiden käytön huomaamisesta. Opas tulee osaksi toimeksiantajan työyksikössä jo olemassa olevaan perehdytyskansioon. Tarkoituksena on luoda opas, joka sisältää tietoa käytetyimmistä päihteistä sekä tarjoaa toimeksiantajan työyksikön työntekijöille ajantasaista tietoa päihteitä käyttävän lapsen huomaamisesta. Oppaan tarve on nousut esille suoraan työelämästä, joten oppaan tarkoituksena on olla työelämälähtöinen. Oppaan tavoitteena on lisätä työntekijöiden tietoutta erilaisista työmenetelmistä ja toimintamalleista, joita päihteitä käyttävän lapsen kanssa voidaan hyödyntää. Opas sisältää toimintamallien ja työmenetelmien lisäksi lastensuojelulain mukaisia rajoitustoimenpiteitä, joita päihteitä käyttävän lapsen kohdalla voidaan käyttää lastensuojeluyksikössä. Työntekijät voivat hyödyntää oppaassa olevia työmenetelmiä työnsä tueksi ja vakiinnuttaa niitä osaksi omaa työskentelyään.

2 LASTENSUOJELU SUOMESSA

Tässä luvussa käsittelemme lastensuojelua yleisellä tasolla sekä avaamme erilaisia sijoitusmuotoja, jotka ovat lastensuojelutyön olennainen osa. Käsittelemiämme sijoitusmuotoja ovat avohuollon sijoitus, kiireellinen sijoitus sekä huostaanotto. Olemme avanneet sijoituksen muotoja tässä luvussa, jotta lukijan on helpompi ymmärtää lastensuojelua sekä sen osa-alueita, joiden ympärille työmme rakentuu.

2.1 Lastensuojelu

Lastensuojelulaissa (417/2007, §6) alle 18-vuotiaasta käytetään termiä lapsi, jonka vuoksi opinnäytetyössä kaikkia alle 18-vuotiaita kutsutaan lapsiksi. Suomi on yksi 196 maasta, joka on sitoutunut noudattamaan yhdistyneiden kansakuntien lapsen oikeuksien sopimusta. Lapsen oikeuksien sopimuksen 20 artiklassa mainitaan seuraavasti, ”lapselle, joka on tilapäisesti tai pysyvästi vailla perheen turvaa tai jonka edun mukaista ei ole antaa hänen pysyä perhepiirissä, on oikeus valtion takaamaan erityiseen suojeluun ja tukeen.” (Unicef julkaisuaiika tuntematon). Lapsen oikeuksien sopimukseen sitoutuneiden maiden tulee järjestää tällaisessa tilanteessa oleville lapsille lainsäädäntönsä mukaista hoitoa ja turvaa. Suomessa lastensuojelulaki määrittää lapsen hoidon ja turvan järjestämisen, sekä siihen vaikuttavat toimenpiteet. (Lastensuojelulaki 417/2007.)

Lastensuojelutyötä tehdään vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa, joten työ perustuu kohtaamisille sekä luottamuksen rakentamiselle. Työ on kokonaisvaltaista ja työnkuvaan kuuluu lasten materiaalisista perustarpeista huolehtiminen, kuten taloudellisesta perustasta. Lastensuojelussa työnkuvaan kuuluu myös rakkauden ja identiteetin tarpeisiin vastaaminen ja kasvun, kehityksen ja hyvinvoinnin tukeminen. (Heino 2008, 17.)

Lastensuojelu on lakiin pohjautuvaa tavoitteellista toimintaa. Lastensuojelulaissa kirjataan seuraavasti, ”lain tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun” (Lastensuojelulaki 417/2007, 1 §). Lastensuojelulaissa mainitaan, että lastensuojelua on lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu. Lastensuojelulla tarkoitetaan Krasen & DeLongin (2021, 3) mukaan julkisen ja yksityisen sektorin palveluita, joiden tarkoituksena on tarjota erilaisia tuen muotoja lapsen hyvinvoinnin ja normaaleiden kasvuolosuhteiden edistämiseksi. Kyseisiä tuen muotoja voivat olla kodin ulkopuoliset paikat, johon lapsi voidaan tarpeen vaatiessa sijoittaa, avohuollon tukitoimet sekä sijais- ja jälkihuolto.

2.2 Sijoitusmuodot

Avohuollon sijoitus on yksi avohuollon tukitoimi, jossa lapsi voidaan sijoittaa lyhytaikaisesti. Avohuollon sijoitukseen vaaditaan lapsen huoltajan ja yli 12 vuotta täyttäneen lapsen suostumus. Avohuollon sijoituksen edellytyksenä on, että se on tarpeen lapsen tuen arvioimiseksi, kuntouttamiseksi tai lapsen huolenpidon järjestämiseksi väliaikaisesti esimerkiksi huoltajan sairauden vuoksi. (Lastensuojelulaki 417/2007, §37.)

Avohuollon sijoitus on lyhytaikainen tukitoimi, jossa lapsi voidaan sijoittaa joko yhdessä perheensä kanssa tai yksin. Avohuollon sijoitusta harkittaessa tulee lapsen ja perheen tilanne huomioida kokonaisvaltaisesti. Avohuollon sijoituksen mahdollisuus tulee huomioon tilanteissa, jossa lapsen tai perheen tilanteeseen nähden riittävä tukitoimi. Koko perheen avohuollon tukitoimena voidaan käyttää sijoittamista, silloin kun koko perheen kuntoutus on tarpeellinen. Kuntoutuksen muotona voidaan käyttää perhetuki- ja perhekuntoutuskeskuksia. Lapsen sijoittaminen yksin avohuollon tukitoimena on myös mahdollista. Lapselle avohuollon sijoitusta voidaan harkita silloin, jos lapsen tuen tarvetta arvioidaan, lasta kuntoutetaan tai avohuollon sijoitusta käytetään väliaikaisen huolenpidon järjestämisenä, jos lapsen vanhempi tai huoltaja ei ole sairauden tai muun syyn vuoksi kykeneväinen huolehtimaan lapsen hoidosta ja kasvatuksesta. (Saastamoinen 2010, 57–59.)

Avohuollon sijoitukseen tukitoimena ei voida ryhtyä, mikäli perheen tai lapsen tilanne täyttää huostaanotossa määritetyt edellytykset. Avohuollon sijoitusta ei voida myöskään käyttää toistuvana tukimuotona, mikäli se ei ole välttämätön toimenpide lapsen edun kannalta. Avohuollon sijoituksessa tulee aina määrittää sen tavoitteet, sekä sijoituksen arvioitu kesto. (Lastensuojelulaki 417/2007, 40§.) Avohuollon sijoituksessa tulee viimeistään kolmen kuukautta sijoituksen alkamisen jälkeen arvioida sitä, onko sijoittamisen jatkamiselle edellytykset, sekä mahdolliset vaihtoehdot avohuollon sijoitukselle, esimerkiksi huostaanotto. Mikäli avohuollon sijoitusta päätetään jatkaa, tulee arviointia toteuttaa kolmen kuukauden välein. (Lastensuojelulaki 417/2007, 40§.)

Kiireellinen sijoitus sijoittuu avohuollon sijoituksen ja huostaanoton välille, intervention muotona tämä on viimesijaisin sekä kestoltaan lyhin toimenpide (Enroos, Heino & Pösö 2016, 127). Kiireellisen sijoituksen kohdalla lapsen tilanne on akuutti, joten toimenpiteisiin on ryhdyttävä pikimmiten. Lastensuojelulain mukaan lapselle tulee kiireellisesti järjestää sijaishuoltona lapselle tarvittava hoito ja huolenpito, jos lapsen kasvuolosuhteet tai lapsen oma käytös vakavasti vaarantaa lapsen terveyden tai kehityksen. Kodin ulkopuolelle tehtävä kiireellinen sijoitus tulee järjestää myös siinä tilanteessa, jos lapsi on välittömässä vaarassa. (Lastensuojelulaki 417/2007, 38§.) Kestoltaan lapsen kiireellinen sijoitus on pääsääntöisesti 30 päivää, jonka aikana lapsen tilannetta ja mahdollisia jatkotoimenpiteitä selvitetään. Kuitenkin 30 päivän jälkeen on mahdollista hakea lisää aikaa, ellei huostaanoton tarpeen selvittämiseksi edelliset 30 päivää ole olleet riittävät (Saastamoinen 2010, 44–45). Kiireellinen sijoitus voi loppua, kun peruste kiireellisyydelle lakkaa tai kun säädetyt määräajat päättyvät tai asialle tehdään hallintotuomioistuimessa väliaikainen määräys tai lopullinen päätös (Saastamoinen 2010, 49–52).

Suomessa lastensuojelulaki määrittää perusteet huostaanotolle ja sen toteutukselle. Huostaanottoa pidetään yleensä viimesijaisena toimenpiteenä lastensuojelussa (Enroos ym. 2016, 15). Huostaanotto tarkoittaa lapsen sijoittamista kodin ulkopuolelle, mikäli perusteet huostaanotolle ovat tarpeeksi painavat. Perusteita lapsen huostaanotolle ovat kasvuolosuhteiden ja huolenpidon puutteet, jotka voivat vaarantaa lapsen terveyden ja normaalin kehityksen. Kasvuolosuhteiden lisäksi myös lapsen oma käytös voi vaarantaa lapsen terveyden ja kehityksen. Esimerkkinä tästä voi olla lapsen runsas päihteidenkäyttö. Kun päihteiden käytöllä on merkittävä vaikutus lapsen terveyden ja kehityksen vaarantumiseen, on lapsen oma käytös peruste huostaanotolle. (Lastensuojelulaki 417/2007, 40§)

Huostaanottoon liittyvät valmistelut ovat aina ammattilaisten parityöskentelyä. Toisen työntekijän tulee olla lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä ja toisen työntekijän lastensuojeluun perehtynyt henkilö. Lastensuojeluun perehtynyt työntekijä voi olla esimerkiksi sosiaalityöntekijä, sosiaaliohjaaja tai psykologi. Ennen huostaanottopäätöstä on selvitettävä lapsen oma mielipide tai yli 12-vuotiaan lapsen kohdalla antaa hänelle mahdollisuus tulla kuulluksi. Myös vanhempia, huoltajaa tai muuta henkilöä kenen kasvatuksessa lapsi on ollut, tulee kuulla ennen huostaanoton päätöstä. (Saastamoinen 2010, 25.) Huostaanotto on aina toistaiseksi voimassa oleva toimenpide. Huostaanoton keston pituutta voidaan yksilöllisesti arvioida huostaanotetun lapsen tilanteen perusteella. Kuitenkaan määräaikaista huostaanottoa ei voida missään tapauksessa tehdä. Huostaanoton päättämistä tulee harkita tarkasti ja huolellisesti. Huostaanoton lopettamisessa tulee aina arvioida lapsen etu ja sen toteutuminen. (Saastamoinen 2010, 32–33.)

3 LAPSEN PÄIHTEIDEN KÄYTTÖ

Tässä luvussa käsittelemme ensimmäiseksi Suomessa käytettäviä päihteitä, jonka jälkeen syvennymme lasten päihteiden käytön yleisyyteen yhteiskunnallisella tasolla. Lasten päihteiden käytön käsittelyyn olemme käyttäneet ESPAD-tutkimusta, jossa selvitettiin lasten ja nuorten päihteiden käytön tottumuksia. Tämän luvun lopussa perehdymme siihen, miten iso osa sijoitukseen johtaneista syistä johtuu päihteistä. Syvennymme lapsen päihteiden käytön syihin ja päihteiden käytön aloittamisen ja käyttämisen altistaviin ja suojaaviin tekijöihin. Luvun viimeiseen kappaleeseen olemme koonneet teorialieota lapsen päihteiden käytön huomaamisesta.

3.1 Päihteet Suomessa

Päihde tarkoittaa päihdehuoltolain (41/1986) 2§ mukaan alkoholijuomaa sekä muuta päihtymistarkoituksessa käytettävää ainetta. Päihteet jaotellaan laittomiin huumausaineisiin, laillisiin päihteisiin, impattaviin aineisiin ja päihtymistarkoituksessa käytettäviin lääkkeisiin. ”Päihteet ovat kemiallisia aineita, joita käytetään päihtymistarkoitukseen” (Aalto-Setälä 2003, 4).

Laittomiin huumausaineisiin kuuluvat stimulantit, piristäviä ja keskushermostoa aktivoivia aineita, kuten amfetamiini, kokaiini ja ekstaasi ja keskushermostoa lamaavat aineen, kuten heroini. Laittomiin huumausaineisiin kuuluvat myös aistivääristymiä tuottavat hallusinogeenit, kuten LSD ja rauhoittavat lääkkeet sekä psykoaktiivisia vaikutuksia omaavat kannabisvalmisteet eli marihuana, hasis ja hasisöljy. (Partanen, Holmberg, Inkinen, Kurki & Salo-Chydenius 2015, 69–80.)

Monia myrkyllisiä liuottimia käytetään päihtymistarkoituksessa. Myrkyllisiä liuottimia ja aineita käytetään hengittämällä niiden pakkauksista haihtuvia höyryjä, tätä kutsutaan imppaamiseksi. Tällaisia ovat liimat, lakat, bensiini tai ikkunanpesuaineet. Vaikutus ilmenee alkoholin tavoin humalankaltaisena tilana. Päihtymistarkoitukseen käytettävät lääkkeet ovat usein huumausaineita tai pää-asiallisesti keskushermostoon vaikuttavia (PKV) lääkkeitä. Päihdetarkoitukseen käytetään usein triatsolamia, jota käytetään unilääkkeenä, morfiinia, joka on huumausaineeksi luokiteltava kipulääke sekä epilepsian hoitoon käytettävää pregabaliinia. (Partanen ym. 2015, 82–83.)

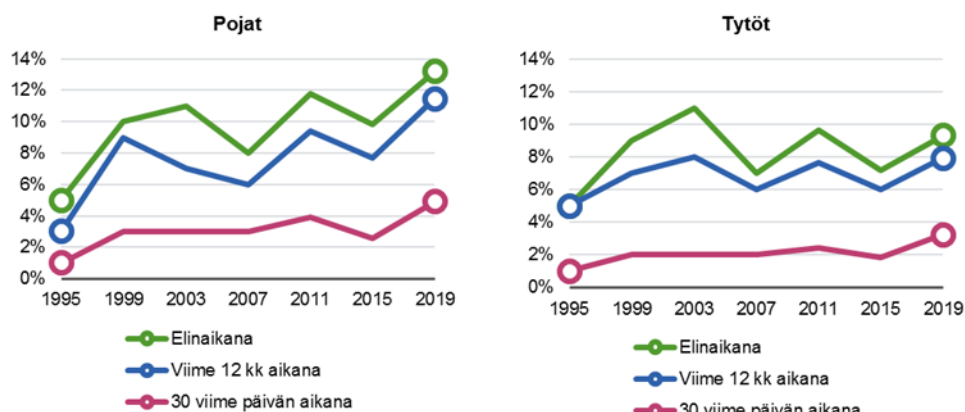
3.2 Lasten päihteiden käyttö Suomessa

Sosiaali- ja terveydenhuollossa toimivat ammattilaiset voivat työssään kohdata hyvinkin nuoria päihteidenkäyttäjiä. Harvinaista kuitenkin on 12-vuotiaan tai sitä nuoremman lapsen alkoholin käyttö. Alkoholia käyttävät lapset aloittavat humalajuomisen yleensä noin 14–15 vuoden iässä. Jotta nuoruusiän alkoholin käyttö ei tulevaisuudessa muuttuisi alkoholin ongelmakäytöksi, tulee lapsen päihteidenkäyttöön puuttua varhaisessa vaiheessa. (Fröjd, Kaltiala-Heino, Ranta, von der Pahlen & Marttunen 2009, 19–22.) Lapsen alkoholin käytön aloittamiseen vaikuttavat useat eri tekijät, kuten yhteiskunnan normit ja asenteet, määrittävät lapsen kohdalla usein, milloin alkoholin käyttö aloitetaan ja millaista alkoholin käyttö tulee olemaan (Loy ym. 2021, 7–8).

Vuoden 2019 ESPAD (European School Survey Project on Alcohol and other Drugs) -tutkimuksessa selvitettiin 9.luokkalaisten päihteidenkäytön tottumuksia. Tilastosta nousee selkeästi esille raittiuden lisääntyminen, mutta samaan aikaan nuorten kannabiskokeilut ovat lisääntyneet. 15–16-vuotiaiden

poikien kohdalla 13 prosenttia oli ainakin kokeillut kannabista, 15–16-vuotiaiden tyttöjen kohdalla kannabista oli kokeillut 9 prosenttia. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019, 7.)

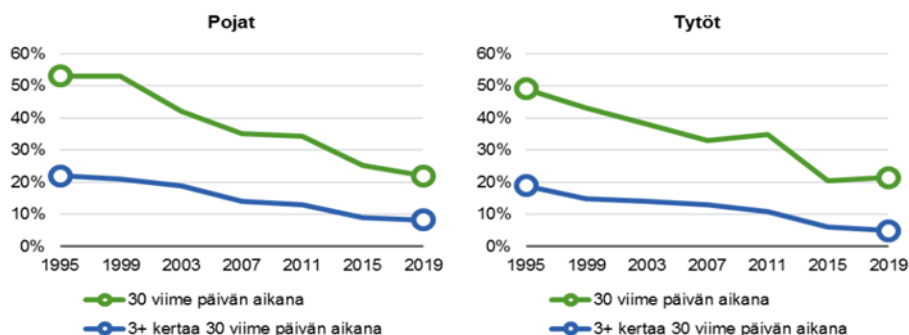
Kuvio 8. Kannabiksen käyttö 1995–2019, %



Kuva 1 Kannabiksen käyttö prosentteina 1995–2019 (Terveyden ja hyvinvoinninlaitos)

Raportissa selvitettiin nuorten asenteiden muutoksia liittyen päihteiden käyttöön. Vuonna 2019 nuorten asenteet olivat muuttuneet suvaitsevammiksi huumeiden kokeilun sekä niihin liittyvien riskien kohdalla. Tutkimuksessa pojista 16 prosenttia ja tytöistä 6 prosenttia oli sitä mieltä, että kannabiksen käyttöön liittyviä riskejä ei ole lainkaan tai ne ovat vähäisiä. Tutkimukseen osallistuneet kokevat myös, ettei kovempien huumeiden kuten amfetamiinin ja ekstaasin kokeilussa ole yhtä paljon riskejä, kuin mitä aikaisemmin. Myös ero tyttöjen ja poikien asenteiden välillä on nähtävissä, sillä tulosten mukaan suurempi osuus tytöistä verrattuna poikiin arvioi päihteiden käytön riskit suuremmiksi. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019, 12–13.)

Kuvio 5. Vähintään kuusi alkoholiannosta kerralla juoneiden osuudet 1995–2019, %

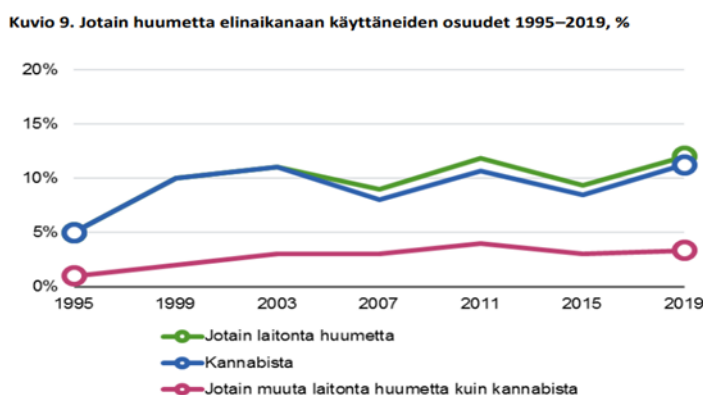


Kuva 2 Vähintään kuusi alkoholiannosta kerralla juoneiden osuudet prosentteina 1995-2019 (Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2019)

Raportissa ja kuvassa tulee esille, että vaikka raittius on lisääntynyt, on humalahakuinen juominen lisääntynyt. Kuuden alkoholiannoksen juominen yhden kerran aikana johtaa usein nuorilla ihmisillä

humaltumiseen (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019, 4–5). Kuvasta tulee ilmi, että poikien ja tyttöjen runsas humalahakuinen juominen on vähentynyt 2000 luvulle siirryttäessä. Noin 22 % 15–16-vuotiaista oli vuonna 2019 juonut vähintään kuusi annosta kerralla viimeisen kuukauden aikana. Vähintään kuusi alkoholiannosta, kolme kertaa kuukauden aikana juovien poikien osuus on pudonnut seitsemään prosenttiin viidenneksestä. Tyttöjen runsas kertajuominen on vähentynyt viiteen prosenttiin vuonna 2015, mutta sen jälkeen kertajuominen on lähtenyt uudestaan nousuun.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen laatimaa raporttia puoltaa vuonna 2019 Kinnusen ym. tekemä terveystapatutkimus, joka osoittaa samanlaisia tilastotietoja alkoholinkäytöstä alaikäisillä. Kinnusen ym. 2019 tekemän raportin mukaan vuonna 2019 14-vuotiaista pojista 5 % ja tytöistä 6 % ilmoitti käyttävänsä alkoholia vähintään kerran kuussa. Tämän mukaan siis humalahakuinen juominen on laskenut. Kinnusen ym. 2019 tutkimuksen mukaan raittiiden määrän lisääntyminen pysähtyi vuosina 2017–2019. Kuten terveyden ja hyvinvoinninlaitoksen tekemän tutkimuksen, myös Kinnusen ym. 2019 tekemän tutkimuksen mukaan viikoittainen tai kuukausittainen humalahakuinen juominen on laskussa. (Kinnunen ym. 2019, 53–55.)



Kuva 3 Jotain huumetta elinaikanaan käyttäneiden osuudet prosentteina 1995–2019 (Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2019)

Kuva (3.) on elinaikanaan jotain huumetta käyttäneiden osuudet. Kun tätä kuviota verrataan pelkkää kannabista käyttäneiden osuuksiin, voidaan huomata, että luvut ovat melkein samat. Tämä tarkoittaa sitä, että lähes jokainen huumeita kokeillut on käyttänyt ainoastaan tai myös kannabista. Tämä kuvio näyttää, että muita huumeita kuin kannabista, kokeilleiden osuus on pieni. Huumeidenkäyttö on lisääntynyt vuodesta 1995 vuoteen 2011, mutta pysynyt sen jälkeen tasaisempana. Vuonna 2019 kolme prosenttia vastaajista ilmoitti käyttäneensä jotain muuta huumetta kuin kannabista. Raportin mukaan, 0–2 % vastanneista kertoi käyttäneensä muita huumeita, kuten amfetamiinia, heroiniä, kokaiinia tai LSD:ta. Näiden huumeiden käytössä ei ole ilmennyt tämän tutkimuksen mukaan isompia muutoksia. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019, 7–8.)

Suomessa lasten asenteet huumeiden käyttöä kohtaan ovat muuttuneet sallivammaksi, mikä voisi osaltaan selittää huumeikokeilujen yleistymistä. Huumeiden arkipäiväistyminen näkyy myös koululu-terveyskyselyissä, joissa lasten tuttavapiiriin kuului yleisemmin joku, joka on kokeillut huumaavia aineita. (Marttunen ym. 2013, 110.)

3.3 Päihteiden käyttö sijoituksen synnä

Vuonna 2019 on tehty tutkimuskysely lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syistä sekä siihen vaikuttaneista taustoista. Tutkimukseen osallistui kahdeksan kuntaa, joista 116 työntekijää vastasi kyselyyn. Nämä työntekijät olivat lastensuojelun sijaishuollon työntekijöitä. Työntekijöiden lisäksi tutkimusryhmässä oli 410 lasta 368 perheestä eli mukana on ollut saman perheen lapsia. Kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista noin puolet olivat teini-ikäisiä (13–17-vuotiaita). Tutkimusryhmän lapsista tyttöjä oli 48 % ja poikia 52 %. (Heino, Hyry, Ikäheimo, Kuronen & Rajala 2016, 33.)

Lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syyksi vuoden 2019 ESPAD-tutkimuksessa nousi esille lasten ongelmallinen käyttäytyminen, päihteiden käyttö ja ongelmat koulunkäynnissä. Nämä asiat johtuvat usein toisistaan tai jonkin ongelman heijastumisena tällaiseen käytökseen. Mielenterveysongelmia ja psyykkistä oireilua esiintyi kahdella kolmesta lapsesta ja väkivaltaista käyttäytymistä esiintyi yli 40 % lapsista. Alkoholin käyttöä ilmeni yli 13-vuotiailla 59 % ja muiden päihteiden käyttöä 23 %. Huumeiden käyttöä esiintyi 49 %. Noin 47 % lapsella oli paljon ongelmia koulunkäyntiin liittyen. Kyselyssä kartoitettiin kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten perheiden historiaa, koska ne liittyvät lapsen elämäntulkkuun joko myönteisesti tai kielteisesti ja ovat tällöin joko altistavia tai suojaavia tekijöitä lapsen mahdolliselle päihteiden käytölle. Tutkimuksesta nousi ilmi sijoitettujen lasten perheenjäsenten mielenterveys- ja päihdeongelmat, lähes 40 % vanhemmista kärsi päihdeongelmasta, joka vaikutti lapseen ja sijoitukseen. (Heino ym. 2016, 65–73.)

3.4 Altistavia ja suojaavia tekijöitä lapsen päihteiden käytölle

Lapsilla kehitys päihteettömyydestä päihteiden kokeiluun ja riippuvuuden syntymiseen on yksilöllistä. Jokaisella ihmisellä on elämässään altistavia tekijöitä aloittaa päihteiden käyttö ja mitä enemmän altistavia tekijöitä on, sitä helpommin lapsi alkaa käyttämään päihteitä säännöllisemmin. Jos lapsella löytyy niin sanottuja suojaavia tekijöitä eli voimavaroja tai päihteiden käyttöä vähentäviä tekijöitä, sitä varmemmin hän ei ajaudu käyttämään päihteitä. (Marttunen ym. 2013, 119–120.)

Altistavia tekijöitä lapsen mahdollisen päihdeongelman syntymiselle ovat päihteiden helppo saatavuus. Lapset voivat saada päihteitä, kuten alkoholia, suoraan kotoaan varastamalla sitä vanhemmiltaan tai joissain tilanteissa jopa suoraan vanhemmilta pyydettyä. Altistavia tekijöitä lapsen elämässä ovat myös omien perheenjäsenten tai ystäväpiirin päihdemyönteisyys, päihde- ja mielenterveysongelmat sekä päihteiden käyttäminen. Perheen sisäiset riitatilanteet, traumaattiset elämäntapahtumat tai puutteelliset rajojen asettamiset ja valvonnan puute saattavat altistaa lapsen päihteiden käyttämiselle. Altistavia tekijöitä perheen ja ystäväpiirin ongelmallisuuden lisäksi voivat olla lapsen oma riskialtis ja kapinoiva käytös, psyykkiset ongelmat tai aiemmat päihdekokeilut ja tupakointi. (Aalto, Alho, Kiianmaa & Lindroos 2015, 144–145, 151.)

Lapsen päihteiden käyttämisen ja ongelman muodostumiselle altistavia tekijöitä ovat myös lapsuudessa ilmennyt aggressiivisuus, impulsiivisuus sekä muut vakavat käytöshäiriöt, kuten käytösongelmat. Myös itsehillinnän puute, hyperaktiivisuus ja muut tunne-elämän vaikeudet altistavat lasta myöhemmälle mahdolliselle päihdeongelmalle. On myös tutkittu, että lapsen heikko sosioekonominen

asema, kasvatuksen rajojen epä johdonmukaisuus sekä vihamielinen kasvu ympäristö altistavat päihdeongelman muodostumiselle. (Partanen ym. 2015, 362–363.) Perimällä on todettu olevan altistava vaikutus lapsen päihteiden ongelmakäytön kehittymiseen. Lapsella, jolla on altistavat perintötekijät, on suurempi ja nopeampi riski tulla päihderiippuvaiseksi verrattuna lapseen, jolla ei ole samoja altistavia tekijöitä. Perintötekijöillä on myös vaikutus siihen, kuinka helppoa tai haastavaa on päihteiden käytön säätely, siihen liittyvien mielitekojen vastustaminen ja vieroitusoireiden kokeminen. (Aalto ym. 2018, 254.)

Suojaavia tekijöitä päihdeongelman kehittymiselle ovat psykososiaalisia, jotka suoraan tai välillisesti vähentävät päihteiden käyttöä. Tällaisia lapsen elämässä voivat olla harrastukset ja hyvä koulumenestys, jolloin lapsella on tavoitteita tulevaisuuttaan kohtaan. Myös aktiivisuus koulussa, oman terveyden vaaliminen ja arvostaminen ovat suojaavia tekijöitä. Huolehtivat vanhemmat, turvallinen kasvu ympäristö, perheen päihteettömyys sekä kielteinen suhtautuminen päihteisiin edesauttavat lapsen päihteetöntä kasvua, kehitystä ja tulevaisuutta. Suojaavia tekijöitä ovat myös älykkyys, positiivinen temperamenttisuus, ongelman ratkaisutaidot sekä itseluottamus omiin kykyihin. (Aalto ym. 2015, 144–145.) Suojaavia tekijöitä lapsen päihteiden käyttämiselle ja aloittamiselle on edellä mainittujen tekijöiden lisäksi myös turvallisuuden ja pysyvyyden tunne. Lapsella tulee olla tunne siitä, että hänellä on turvallisia ja pysyviä ihmissuhteita ympärillään. Lastensuojelun näkökulmasta turvallisuuden ja pysyvyyden tunteen varmistaminen korostuu, koska monilla lapsista voi olla taustalla huonoja kokemuksia ihmissuhteista. Niin lastensuojelulaitoksissa asuvien lasten kuin muualla asuvienkin lasten turvallisuuden tunteeseen, ihmissuhteiden pysyvyyteen ja lapsen kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin panostaminen on tärkeässä asemassa. (Traube, James, Zhang, Landsverk 2012, 643–644.)

3.5 Lapsen päihteiden käytön huomaaminen

Lapsilla päihteiden käyttö alkaa usein kokeiluna noin 12–13 vuoden iässä ja runsaalla ja jatkuvalla käytöllä päihdehäiriö voi alkaa jo lapsen täytettyä 14–15 vuotta. Suurimmalla osalla lapsista, joilla esiintyy päihteiden käytössä häiriöitä, todetaan yleensä samanaikaisesti jokin mielenterveyshäiriö, kuten käytöshäiriö. Yleensä lapsen päihteiden käyttö alkaa tupakan ja alkoholin kokeilemisella ja pahimmillaan niiden ohella kokeillaan myös vahvempia aineita, kuten kannabista tai lääkkeiden ja alkoholin samanaikaista käyttöä eli sekakäyttöä. Riski siirtyä huumeidenkäyttäjäksi kasvaa, jos päihteiden käyttö aloitetaan nuorena. (Aalto-Setälä 2003, 9–11.)

Jokaisen lapsen nuoruusikään kuuluu mielialojen ja tunteiden vaihtelua, jotka voivat hankaloittaa vanhempien tai muiden lapsen kasvatukseen osallistuvien aikuisten tunnistamaan lapsen satunnaista päihteiden käyttöä. Lapsen muuttunut käyttäytyminen voi kertoa mahdollisesta säännöllisestä päihteiden käyttämisestä. Aikuinen voi huomata lapsen mahdollisesti käyttävän päihteitä, jos aiemmin positiivinen ja avoin lapsi on muuttunut sulkeutuneeksi, surulliseksi ja alakuloiseksi, tai on jatkuvasti väsynyt tai vihainen. Monesti lapsen aloittaessa päihteiden käyttö, hänen ystäväpiirinsä voi vaihtua nopeasti, sairaus- tai luvattomat poissaolot lisääntyä ja arvosanat laskea. Myös mielenkiinnonkohteet sekä harrastukset voivat vaihtua, keskittymisvaikeudet lisääntyä ja ruokailu- ja nukkumistavat muuttua. (Aalto-Setälä 2003, 12.)

Aikuiset voivat huomata aiemmin mainittujen tunnetilojen lisäksi myös muita merkkejä, joista voi ilmetä lapsen mahdollinen päihteiden käyttö. Kotoa voi löytyä erilaisia huumeiden käyttötarvikkeita, kuten kannabikseen polttamiseen tarkoitettuja välineitä. Myös huumausaineita voi löytyä piilotettuna lapsen huoneesta. Huumausaineet voivat olla pienissä pusseissa kasvirouheen, jauhun tai pillereiden muodossa. Myös lapsen pukeutumisessa tai huoneen sisustuksessa voi näkyä kiinnostus huumausaineita kohtaan. Pukeutumisessa ja sisustuksessa voi olla kannabikseen sekä muihin päihteiden käyttöön liittyviä logoja ja kuvia. (Aalto, Alho & Niemelä 2018, 256.)

Lapset ovat jatkuvasti vaikutteiden alaisena, joita voi tulla sosiaalisesta mediasta, ikätovereilta tai perheestä. Vaikutteet tai opitut käyttäytymismallit, joita lapsi saa, voivat olla riskinä sille, että lapsi alkaa käyttää päihteitä. Negatiivisille vaikutuksille altistuminen tietyssä ikä- tai kehitysvaiheessa, kuten yläasteelle siirtymisessä, murrosiän alkaessa tai mielenterveyshäiriöön sairastuessa, voi johtaa lapsen pidempi aikaiselle päihteiden käytölle. Lapsen elämäntilanteessa ollessa stressiä tai traumaattisia elämäntapahtumia, kuten fyysisen väkivallan kokemista, voi päihteiden käytön aloittamisen kynnyks laskea. Kouluympäristössä ilmeneviä riskejä lapsen päihteiden käytölle ovat lapsen oppimis- ja keskittymisvaikeudet, huonot sosiaaliset taidot, huono itsetunto ja negatiiviset kokemukset onnistumisesta. Lapsen päihteiden käytön aloittamisen riski nousee kouluympäristössä, jos koulukaverit käyttävät alkoholia tai tupakkaa. (Aalto-Setälä 2003, 10–12.)

4 TOIMENPITEET LASTENSUOJELUYKSIKÖSSÄ LAPSEN KÄYTTÄESSÄ PÄIHTEITÄ

Käsitlemme tämän luvun ensimmäisessä kappaleessa huolen puheeksi ottamista, kun lapsen päihteiden käytöstä alkaa ilmetä epäilyä. Tämän jälkeen käsittelemme muutamaa rajoitustoimenpidettä, jotka on määritelty lastensuojelulaissa (417/2007). Lapsen päihteiden käyttäminen lastensuojelulaitoksessa asettaa työntekijöille vaatimukset, joiden mukaan tulee toimia tilanteessa, jossa lapsi on päihtynyt tai hänellä voi olla halussaan päihtymistarkoitukseen käytettäviä aineita tai päihtymistarkoituksessa käytettävien aineiden käyttöön soveltuvia esineitä. Näitä toimenpiteitä ovat aineiden ja esineiden haltuunotto (65§), henkilöntarkastus (66§) sekä henkilönkatsastus (66a§). Kun lapsen päihteiden käytöstä herännyt mahdollinen huoli tai epäily on käsitelty tai on jouduttu suorittamaan lainmukaisia toimenpiteitä, on tärkeää löytää lapsen tilanteeseen sopiva toimintamalli. Käsitlemme viimeisinä lukuina oppaassamme olevat toimintamallit eli varhaisen puuttumisen mallin päihteiden käyttöön, intervention ja mini-intervention.

4.1 Päihteiden käytön puheeksi ottaminen lastensuojeluyksikössä

Oppaaseen on tehty osio puheeksi ottamisesta lapsen päihteiden käytön huolta kohtaan. Puheeksi otton työmenetelmää käsitellään vain lastensuojeluyksikön näkökulmasta, ja siitä miten työntekijät voivat ottaa päihteet puheeksi lapsen kanssa. Puheeksi ottaminen on vain osa opasta ja opinnäytetyötä. Tämän vuoksi työmenetelmää käsitellään tiiviimmin sovellettuna lastensuojelulaitoksen työntekijöiden käytettäväksi.

Lastensuojeluyksikössä huolen puheeksi ottamisen menetelmä sopii tilanteisiin, jossa huoli halutaan tuoda ilmi ja siitä halutaan keskustella lapsen kanssa. Menetelmällä saadaan usein aluksi aikaan yllättyneitä ja torjuvia sekä kieltäviä reaktioita. Huolen puheeksi ottamisen on tarkoitus olla kunnioittava keskustelua, jossa pääideana on saada lasta koskeva huoli helpottamaan. Puheeksi ottamisen tukena voidaan keskustelussa käyttää lomaketta. Lomakkeen avulla asiaa lähestytään ennakoivasti ja se auttaa työntekijää pohtimaan lapsesta heränneitä huolen syitä. Lomakkeen avulla työntekijä voi valmistautua keskusteluun paremmin ja perustelevammin. Puheeksi ottamisessa valmistautuminen on tärkeää, jotta lapselle osataan perustella syyt keskustelulle ja huolesta puhumiselle. (Eriksson & Arnkil 2012, 12.)

Työntekijän on suositeltavaa valmistautua huolen puheeksi ottamisen syihin ennen keskustelun aloittamista. Työntekijän tulee miettiä, mistä lapsen tilanteesta hän on huolestunut ja pohtia, mitä tapahtuu, jos huolta ei ota puheeksi. Ennen puheeksi ottamista työntekijän on myös hyvä miettiä valmiiksi, miten suurta huoli on. Näitä asioita pohtiessa työntekijälle hahmottuu kokemus lapseen kohdistuvan huolen laajuudesta ja siitä, ovatko hänen auttamiskeinonsa yksinään riittävät. Jos työntekijälle nousee tunne siitä, että hänen auttamiskeinonsa eivät riitä, kannattaa etukäteen pohtia keitä yhteistyötahoja huolen puheeksi ottamiseen tarvitsee ja kannattaa ottaa mukaan. Lastensuojelulaitoksen työntekijän tulee myös muistaa huomioida, missä määrin lapsen mahdolliset huoltajat ovat oikeutettuja osallistumaan keskusteluun mukaan ja tietämään huolesta, joka työntekijällä on. Huolenaiheiden lisäksi ennen keskustelun aloittamista työntekijän kannattaa pohtia valmiiksi lapsen tilanteen voimavaroja ja miten niitä voisi yhdessä vahvistaa ja tukea. Kokemusten mukaan jo se,

että työntekijä tunnistaa lapsen voimavaroja ja tunnistaa lapsen vahvuuksia, vaikuttaa myönteisesti keskusteluun huolen puheeksi ottamisesta. Jos työntekijä suhtautuu lapsen tilanteeseen vain negatiivisesti ja tuomalla esille vain kielteisiä asioita, työntekijän voi olla vaikea löytää keinoja lapsen auttamiseksi. (Eriksson & Arnkil 2012, 12–14.)

4.2 Rajoitustoimenpiteet päihteitä käyttävän lapsen kohdalla

Toimeksiantajan toiveesta oppaaseen on koottu omaksi osiokseen lainmukaiset rajoitustoimenpiteet. Rajoitustoimenpiteillä on tärkeä osa työskentelyssä niissä tilanteissa, joissa lapsi on käyttänyt päihteitä. Haltuunoton, henkilöntarkastuksen ja henkilönkatsastuksen avulla voidaan varmistua päihteiden käytöstä sekä turvata lastensuojelulaitoksen turvallisuuden säilyminen. Lisäksi tässä luvussa avataan myös yhteydenpidon- sekä liikkumisvapauden rajoittamista, sillä näillä voidaan edistää sitä, ettei lapsi saa itselleen päihteitä.

Liikkumisvapauden- ja yhteydenpidon rajoittamisesta, aineiden ja esineiden haltuunotosta, henkilöntarkastuksesta sekä -katsastuksesta säädetään lastensuojelulaissa (417/2007). Edellä mainituilla toimenpiteillä on tarkoituksena turvata lapsen sekä muiden laitoksessa asuvien turvallisuus, henki ja laitoksen omaisuus. Toimenpiteillä varmistetaan myös yhtenevät toimintatavat tilanteissa, jotka ovat normaalista arjesta poikkeavia. Päätökset toimenpiteistä tekee laitoksen johtaja tai muu tehtävään määrätty henkilö, joka kuuluu laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan. (Lastensuojelulaki §11.)

Aineiden ja esineiden haltuunotolla tarkoitetaan tilannetta, jossa lapselta poistetaan aineet tai esineet, jotka voivat olla vaaraksi lapselle itselleen tai muille ihmisille. Myös tupakkalain (549/2016) 118 § mukaiset tuotteet tulee ottaa laitoksen haltuun, jos niitä ei lain mukaan saa olla alle 18-vuotiaan hallussa. Takavarikoidut tuotteet tulee palauttaa lapselle, mikäli takavarikoinnin jatkuminen ei ole lapsen kasvatuksen tai hoidon kannalta ensiarvoisen tärkeää. Haltuun otettu omaisuus palautetaan lapselle sijaishuollon päätyttyä tai viimeistään kun lapsi täyttää 18 vuotta.

Tarkoituksena aineiden ja esineiden haltuunotolle on lapsen oman tai muiden lasten sijaishuollon toteutuminen, jossa huolehditaan lapsen turvallisuudesta, terveydestä ja huolenpidosta ja näiden ylläpitämisestä. Henkilöntarkastuksen tavoitteet ovat samat mitä haltuunotossa, mutta toiminnot tavoitteiden saavuttamiseksi ovat erilaisia. Tarkastus on mahdollista suorittaa, jos epäilyksenä on, että lapsella on vaatteissaan tai muutoin yllään, aineita tai esineitä, jotka voivat olla vaaraksi lapselle itselleen tai muille henkilöille. Jos on syytä epäillä lapsen olevan päihtynyt tai että lapsi on käyttänyt lastensuojelulain (417/2007) 65 §:n ensimmäisessä momentissa mainittuja aineita saadaan häneen kohdistaa henkilönkatsastus. Henkilönkatsastus voi sisältää, puhalluskokeen tai veri-, hius-, sylki- tai virtsanäytteen. Henkilönkatsastusta suorittavien henkilöiden tulisi olla samaa sukupuolta katsastettavan lapsen kanssa, lukuun ottamatta terveydenhuollon ammattihenkilö tai tilannetta, jossa katsastus tulee suorittaa kiireellisesti lapsen tai toisen henkilön turvallisuuden varmistamiseksi. (Lastensuojelulaki 417/2007, 65§.)

Edellä kuvattujen tilanteiden kirjaaminen on yksi tärkeimmistä tehtävistä. Lapsikohtaiset kirjaukset toimitetaan kuukausittain tiedoksi huoltajille ja lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle. Rajoitustoimista kirjattaessa tulee esille tulla rajoituksen kesto, siihen johtanut tilanne sekä rajoitukseen

osallistuneiden henkilöiden nimet. Kirjaamisessa tulee myös nostaa esille rajoitustoimenpiteiden vaikutukset lapsen hoito- ja kasvatussuunnitelmaan. Tärkeää toimenpiteissä on lapsen kuuleminen sekä hänen mielipiteensä tuominen julki (Lastensuojelulaki 417/2007, 74 §).

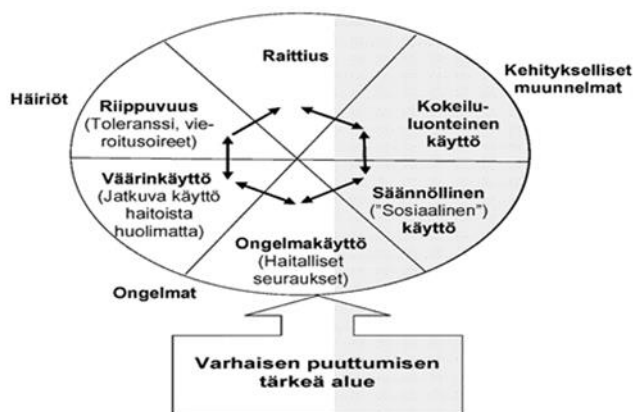
4.3 Varhainen puuttuminen päihteiden käyttöön

Lasten päihteiden käyttöön puuttuminen sisältää myös psyykkisen hyvinvoinnin huomioimisen. Samanaikainen ja kokonaisvaltainen arviointi päihteidenkäytön sekä psyykkisen hyvinvoinnin osalta on tärkeää, sillä näin voidaan tunnistaa mahdolliset päihdehäiriöt. Päihdehäiriöt voivat aiheuttaa nuoruudessa psyykkistä ja sosiaalista haittaa, jotka voivat vaikuttaa myös aikuisuuteen. (Pirskanen 2007, 31.) Tilanteissa, joissa lapsen päihteiden käytön kokeilu tai mahdolliset ongelmakäytön piireet alkavat paljastua, on varhaisella puuttumisella iso rooli riippuvuuden ja ongelmakäytön syntymisen ennaltaehkäisemiseksi. Päihteiden käytön kokeilua riippuvuudeksi voidaan ajatella prosessina. Osa lapsista siirtyy päihteiden kokeilijasta sosiaalisesti päihteiden käyttäjäksi tai säännölliseksi päihteiden käyttäjäksi. Joskus kokeiluluontaisesti käytöstä lapsi voi palata takaisin päihteettömyyteen, mutta usein kokeilusta päädytään säännöllisempään käyttöön, jota usein tapahtuu sosiaalisissa tilanteissa. (Pirskanen 2007, 19–31.)

Kun päihteiden käyttämiseen alkaa liittyä haitallisia seurauksia, kuten tapaturmien yleistymistä, riitoja tai koulutehtävien laiminlyömistä voidaan lapsesta huomata ongelmakäytön piirteitä. Lapsen päihteiden väärinkäyttö voidaan huomata silloin, kun päihteiden käyttö on jatkuvaa haitoista huolimatta. Tällöin päihteiden käyttö on usein jo riippuvuutta, jonka aikuinen voi huomata lapsen mahdollisten vieroitusoireiden alettua. Tällöin varhainen puuttuminen ei ole onnistunut. Varhaisen puuttumisen tärkein alue on lapsen mahdollisen ongelmakäytön kohdalla, jolloin onnistuneella puuttumisella lapsi voidaan saada uudestaan päihteettömäksi. (Pirskanen 2007, 19–31.)

Varhainen puuttuminen onnistuu usein parhaiten silloin, kun aikuinen on aidosti halukas ymmärtämään lasta ja tilannetta, jossa lapsi mahdollisesti on. Jotta osapuolten välisiltä mahdollisilta riitatilanteilta, syytöksiltä tai loukkaamisilta vältyttäisiin, aikuisen tulee valmistautua keskusteluun lapsen kanssa etukäteen itsereflektiolla. Aikuinen voi itsereflektion kautta paremmin valmistautua keskusteluun ja asian puheeksi ottamiseen lapsen kanssa. Aikuisen tulee ensiksi selvittää itselleen, miksi ja miten huoli lapsesta on herännyt, mitä voi tapahtua, jos huolta ei tuoda lapselle esille tai varhaista puuttumista ei tehdä. Aikuisen tulee myös selvittää itselleen, millä tavoin hän itse on lapsesta huolissaan, jotta lapsen päihteiden käytön puheeksi ottaminen lapsen kanssa olisi perusteltua, kunnioittavaa ja aitoon huoleen perustuvaa. (Eriksson & Arnkil 2009, 12.)

Aikuisen itsereflektion ja sitä kautta onnistuneen puheeksi ottamisen ja varhaisen puuttumisen lisäksi aikuisen on tärkeää tarjota lapselle tukea, ohjausta ja valvontaa. Varhainen puuttuminen ja lapsen auttaminen vaativat aina aikuiselta yhtä aikaa tuen ja mahdollisuuksien tarjoamisen, mutta myös rajojen asettamisen. Aikuinen tarjoama tuki varhaisen puuttumisen näkökulmasta on lapselle voimaannuttavaa silloin, kun sillä jaetaan tietoa ja ohjataan lasta kohti päihteettöimpiä vaihtoehtoja, kuten harrastuksia kohti. Varhaisen puuttumisen myötä annettava ohjaus ja rajojen asettaminen on myös tärkeää, koska sen avulla pyritään hillitä ei-toivottua käyttäytymistä ja sen avuon lapsen käyttäytymisen syihin voidaan puuttua. (Eriksson & Arnkil, 2009, 13–16.)



Kuva 4 Nuorten päihteiden käytön kehityksellinen näkökulma (mukaillen Knight 2001) ja varhaisen puuttumisen tärkeä alue (Pirskanen 2007)

4.4 Interventio ja mini-interventio

Intervention lähtökohtana oleva ongelman tunnistaminen voi näkyä työyksikössä lapsen päihteiden käytön havainnointina. Oikea-aikaisella interventiolla pystytään vaikuttamaan myös päihteiden käytön kehittymiseen. Lapsen päihteiden käyttöön puututtaessa mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, on todennäköisempää, ettei päihteiden käyttö kasva päihderiippuvuudeksi.

Interventio eli väliintulo on toimintamalli, jolla pyritään vaikuttamaan olemassa olevaan ei-toivottuun tilanteeseen. Intervention lähtökohtana on olemassa olevan ongelman tunnistaminen ja sen havainnointi, tavoitteena on näin ollen muuttaa tilanne tai ei-toivottu käyttäytyminen oikeanlaiseksi. Havainnoinnista saatujen tietojen perusteella suunnitellaan toimia, joiden avulla tilanteeseen tai käyttäytymiseen pyritään vaikuttamaan. (Hurme & Kyllönen 2014, 56.) Intervention kannalta on tärkeää toiminnan suunnitelmallisuus. Onnistuneen intervention huolellinen suunnittelu sisältää muun muassa intervention keston, intervention tehokkuuden sekä siihen suunnattujen resurssien riittävyyden arvioinnin. Tärkeää interventiossa on myös tuen tarjoaminen interventiota toteuttajille ja mahdollistaa tarvittavien lisäresurssien saaminen. Usein intervention alussa ei-toivottu käyttäytyminen voi lisääntyä mutta pidemmällä aikavälillä positiiviset vaikutukset alkavat näkyä. (Hurme & Kyllönen 2014, 56.)

Intervention lähtökohtana on muuttaa ei-toivottua käyttäytymistä. Interventiossa on pyrkimyksenä saada tilanne muuttumaan toivottuun suuntaan. Tilanteessa, jossa lapsen ei-toivottuun toimintaan tai käyttäytymiseen halutaan puuttua, voidaan ottaa käyttöön intervention muotona keskittyminen sosiaalisen osaamiseen, vaikuttamiseen ja kehittämiseen. Tällaista intervention muotoa voidaan kutsua myös psykososiaalseksi interventioksi, jossa lapselle voidaan opettaa elämäntaitoja, kuten tavoitteiden asettamista, päätöksentekoa, stressinhallintaa sekä viestintätaitoja ja itsevarmuutta. Näin lapselle selkeytyy miksi ei-toivottu käytös halutaan pysäyttää. Tämän kaltainen interventio luo myös positiivisia kokemuksia ristiriitaisista tilanteista sekä edesauttaa lapsen positiivista käyttäytymistä. (Kor & Shoshani 2023, 141.)

Mini-interventiolla tarkoitetaan alkoholin riskikäyttäjälle suunnattua lyhyt neuvontaa terveydenhuollossa. Mini-interventiota käytetään pääsääntöisesti asiakkaiden kanssa, joiden riskikäyttö ei ole

edennyt vielä riippuvuuden tasolle. Joissain tilanteissa mini-interventioita voidaan kuitenkin hyödyntää myös alkoholiriippuvaisten asiakkaiden kanssa, mikäli asiakas ei ole vielä valmis vastaanottamaan muuta hoitoa, tai riski- ja liikkakäytön muoto ei ole vielä varmaa. Riippuvaisen asiakkaan kohdalla tulee kuitenkin ymmärtää, ettei mini-interventio yksinään ole välttämättä riittävä toimenpide. Mini-intervention sisältö ja pituus vaihtelevat asiakkaan yksilöllisten tarpeiden pohjalta. Lyhyimmillään mini-interventio voi sisältää jopa vain noin 5 minuutin mittaisen keskustelun, mutta useiden asiakkaiden kohdalla aikaa tarvitaan kuitenkin enemmän. (Aalto ym. 2015, 51–57.)

Mini-intervention on todettu olevan tehokkaampaa, mikäli siinä asetettujen tavoitteiden toteutumista seurataan esimerkiksi erinäisten jatkokäyntien yhteydessä. Keskeistä mini-interventiossa on käydä läpi työntekijän ja asiakkaan havainnot asiakkaan alkoholinkäytöstä, keskustella siihen liittyvistä määristä, sekä siitä, voivatko ne olla liitännäisiä asiakkaan erilaisiin oireisiin tai sairauteen. Yksi mini-intervention tavoitteista voi olla alkoholin käytön vähentäminen tai lopettaminen tietyksi aikaa, jotta voidaan paremmin arvioida, millainen vaikutus alkoholilla on asiakkaan oireisiin tai sairauteen. (Aalto ym. 2015, 51–57.)

Mini-intervention peruselementtejä ovat alkoholin riskikäytön tunnistaminen ja alkoholihaitta, ja itsehallintatiedon antaminen motivoivalla tavalla. Mini-interventio on vaikuttava hoitomuoto ja sen vaikutus kestää noin 12–24 kuukautta. Mini-interventio on vaikuttava menetelmä, se motivoi kohti muutosta, käynnistää itsereflektion ja auttaa vähentämään tai lopettamaan alkoholinkäytön kokonaan. Mini-interventiosta on eniten hyötyä alkoholin riskikäyttäjälle, joiden runsasta ja lisääntyneitä alkoholinkäyttöä ei voida tunnistaa ulkoisista tekijöistä tai alkoholiriippuvuutta ei ole vielä syntynyt. Mini-interventiossa voidaan suorittaa AUDIT-Kysely, joka on kehitetty tunnistamaan alkoholinriskikäyttö ja sen tarkoituksena on mitata ajankohtaista alkoholin kulutusta. AUDIT-kyselyn lisäksi käydään läpi lääkärin mahdollisesti määäämiä verikokeiden tuloksia alkoholin kulutukseen liittyen. Mini-interventiossa tärkeää on motivoiva työote, jossa tunnistetaan riskienkäyttö, tehdään motivoivaa neuvontaa, autetaan muutoksen suunnittelussa sekä tuetaan kohti muutosta. Mini-interventiossa käydään alkoholin riskikäytön vaaroja läpi myös yleisellä tasolla, vaikka ne eivät olisi asiakkaan tilanteeseen kuuluvia sillä hetkellä. (Heljälä, Jurvansuu & Kuokkanen 2006, 18–23; Partanen ym. 2015 146–147.)

5 TYÖMENETELMIÄ PÄIHTEITÄ KÄYTTÄVÄN LAPSEN KANSSA TYÖSKENTELYYN

Aiemmassa luvussa käsiteltiin eri toimintamalleja tilanteisiin, joissa lapsen päihteiden käytöstä on epäily ja huoli, tai kun lapsen päihteiden käyttäminen on tullut ilmi. Tässä luvussa käsitellään työmenetelmiä tilanteisiin, joissa lapsi käyttää päihteitä. Työmenetelmiä työntekijät voivat käyttää työskentelynsä tukena päihteitä käyttävän lapsen kanssa häntä huomioiden. Käsittelemme tässä luvussa motivaatiota ja sen rakentamista ja ylläpitämistä työntekijä johtoisesti, motivoivaa haastattelua sekä vuorovaikutustaitoja ja tunnetaitoja. Lapsen kokonaisvaltainen huomioiminen voi edesauttaa myös päihteiden käytön tunnistamista, sillä lapsen laajalla tuntemuksella muutokset käytöksessä voidaan havaita helpommin. Myös lapsen oman motivaation rakentaminen ja ylläpitäminen ovat tärkeitä asioita kohti päihteettömyyttä.

5.1 Perehdytyksen merkitys

Perehdytys on tärkeä osa opinnäytetyötä, koska kehittämistyönä tehty opas tulee osaksi perehdytyskansiota. Tästä syystä perehdyttäminen on tärkeä asia nostaa esille myös opinnäytetyön teoriaosuudessa. Perehdyttämällä tarkoitetaan kaikkea opetusta, joka ajoittuu työn alkamisen ja itsenäisen työskentelyn aloittamisen välille. Perehdytykseen kuuluu oman itsenäisen työnkuvan opettamisen lisäksi työpaikan, tehtävien ja työympäristön ja työorganisaation tavoitteiden perustietojen antaminen. (Elovainio 1992, 8.) Perehdytyksessä pääasiallisena tavoitteena on saavuttaa ymmärrys mitä ollaan tekemässä, miksi ja kenen kanssa. Näin toimitaan, sillä ymmärryksen lisääminen on perehdytystä ajatellen tärkeämpää kuin yksittäisten työsuoritusten oppiminen. (Onnismaa 2010, 89.)

Työturvallisuuslain (738/2002) 14§ mukaan, työnantajan velvollisuus on huolehtia ja huomioon ottaa työntekijän ammatillinen osaaminen ja työkokemus. Tähän kuuluu, että työntekijä perehdytetään riittävällä tasolla työtehtäviinsä, työpaikan työolosuhteisiin sekä työssä käytettäviin työmenetelmiin ja niiden oikeaan ja turvalliseen käyttöön. Perehdytys on tehtävä erityisesti ennen uuden työn tai tehtävän aloittamista, jos vanhat työtehtävät muuttuvat tai ennen uusien työvälineiden käyttöön ottamista. Työturvallisuuslain 14§ mukaan, työntekijän osaamista ja hänen ohjaustaan on täydennettävä tarvittaessa.

Kunnollisella perehdytyksellä voidaan mahdollistaa työntekijälle parempi työmotivaatio sekä työssä ja työpaikalla viihtyminen. Kunnollinen perehdyttäminen tukee myös työntekijän hyvinvointia ja työyhteisöön sopeutumista. Kun työntekijä kokee pärjäävänsä työssään ja osaa tehdä työtään, mahdollistetaan myös parempi työnjälki ja työssä jaksaminen. Kunnollinen perehdyttäminen lisää myös tasa-arvoa ja tasavertaisuutta työntekijöiden välille sekä vaikuttaa myönteisesti työyhteisöön. Hyvä työhön perehdyttäminen edesauttaa uuden työntekijän ammatti-identiteetin syntyä ja yhteisöllisyyden kokemusta. (Elovainio 1992, 8–9.) Perehdyttämisen moninaisuus näkyy perehdytyksen mallin rakentumisesta tarkastellessa. Perehdytykseen vaikuttavat työorganisaation rakenteen, tausta-ajattusten ja toimintamallien lisäksi niin työntekijä kuin yhteiskuntakin. Yhteis-kunnan vaikutukset perehdytykseen näkyvät lainsäädännön ja yhteiskunnallisen keskustelun merkeissä. Työorganisaation perehdytys voi olla tarkoin suunniteltu kokonaisuus mutta perehdytyksen onnistumiseen vaikuttaa eniten vuorovaikutus yksikön työntekijöiden ja perehdyttäjän välillä. (Onnismaa 2010, 88.)

Perehdyttäminen voi tapahtua virallisesti ja epävirallisesti. Virallista perehdyttämistä on uuden työntekijän perehdyttäminen työorganisaation perehdytysohjelmien mukaisesti uusiin työtehtäviin, työyhteisöön, työsuojeluun ja työympäristöön. Epävirallista perehdyttämistä voi olla, kun työkollega sopeuttaa uutta työntekijää kirjoittamattomiin työpaikan normeihin ja sääntöihin, eli miten työyhteisössä käyttäydytään ja mitä saa tehdä. Epäviralliseen perehdyttämiseen sisältyy myös sosiaalistumisprosessi. Epävirallisina perehdyttäjinä toimivat työkollegat, esihenkilöt tai asiakkaat. Tällöin uudet työntekijät oppivat hyväksymään työroolit ja löytämään identiteettinsä työyhteisössä. Hyvä vuorovaikutus työtovereiden ja esihenkilön kanssa auttaa uutta työntekijää oppimaan eniten talon tavoille. (Elovainio 1992, 10–11.)

Työhön perehdyttämisen prosessi on monivaiheinen. Perehdyttämiseen tulee sisältyä henkilöstösuunnittelu, perehdyttämissuunnitelma- ja ohjelma sekä nimetä perehdyttäjä. Perehdyttämisessä tärkeää on, ettei perehdytettävälle anneta liikaa tietoa yhden perehdytyspäivän aikana. Yrityksessä olisi hyvä laatia perehdytyksen tueksi lomake tai muistilista, jonka avulla perehdytystä voitaisiin jakaa useammalle päivälle ja tehdä perehdytystä systemaattisesti. Jos työpaikalle perehdytetään yhtä aikaa monta uutta työntekijää, on mahdollista pitää tulokkaille yhteinen perehdyttämiskurssi. Tällöin uudet työntekijät saisivat samanaikaisesti samanlaisen perehdytyksen työpaikan asioista, kuten asiakkaista, menettelytavoista, hallinnoista tai työterveyshuollosta. Tällöin uudet työntekijät voivat verkostoitua ja saada vertaistukea toisistaan. Työntekijöiden kehittymistä ja itsenäisen työn sujumista voi seurata haastatteluilla tai lomakkeilla pitkin koeaikaa. (Piili 2006, 124–126.)

5.2 Lapsen motivaation rakentaminen ja ylläpitäminen

Työntekijän on tärkeää tietää, mitä motivaatio tarkoittaa, jotta sitä pystyy kasvattamaan lapsella. Tärkeää on oppia, miten lapsi motivoidaan motivoitumaan. Se on psyykinen tila, joka säätelee toimintaan ryhtymisen vireyttä. Virittyneeseen tilaan liittyvät tunteet, ajatukset ja mielikuvat, joiden avulla voidaan säädellä motivaation voimakkuutta ja kestoa. Motivaatio on sisäinen kokonaistila, joten käytännössä erilaisten kokemusten kautta voidaan nostaa ja vaikuttaa omaan motivaatioon. Kokemuksen osat voivat herättää tai vahvistaa sitä. Motivaatio on pyrkimystä ja halua toimia kohti omia tavoitteita ja päämääriä. Siihen vaikuttavat ulkoiset, että ihmisen omat sisäiset tekijät. Motivoimisen tavoitteena on vahvistaa ihmisen sisäistä motivaatiota ja auttaa häntä motivoitumaan niin, että kykenee tavoittelemaan omia tavoitteitaan. (Oksanen 2014, 212–214; Partanen ym. 2015, 131.)

Kokemuksen osia ovat muun muassa tunteet, puheet, mielikuvat, hajut ja maut, kehon tuntemukset tai auditiviset ärsykkeet. Yhtä kokemuksen osaa muuttamalla saadaan motivaatiota säädeltyä vähän, mutta jos jokaiseen kokemuksen osaan voidaan vaikuttaa yhtä aikaa, on vaikutus paljon suurempi. Motivoituminen ja motivoiminen vaativat harjoittelua, mutta siinä voi kehittyä. Kun puhutaan sisäisestä tilasta tai vireystilasta, on tärkeää muistaa, että jokainen on itse vastuussa sisäisestä tilasta tai kokemusten hankkimisesta. On jokaisen omalla vastuulla, miten omia tunnetiloja säädelään ja hakeudutaanko aktiivisesti paikkoihin tai tilanteisiin, jossa saadaan vahvistettua erilaisia kokemuksen osia. Työntekijä voi kannustaa lasta hakeutumaan tilanteisiin, joissa lapsen oma sisäinen motivaatio kasvaa ja tavoitteeseen pääseminen nopeutuu. On turhaa pakottaa lasta muuttamaan

käyttäytymistään, mutta jos lapselle saadaan herätettyä hänen oma sisäinen motivaationsa, käyttäytyminen muuttuu lapsen omasta tahdosta ja on usein nopeampaa ja tehokkaampaa. (Seppänen 2018,16–19.)

Sisäinen motivaatio koostuu yksilön toiveista ja kiinnostuksen kohteista. Silloin ihminen tekee asioita siksi, että hän kokee itse tekemisen miellyttävänä ja nautinnollisena, eikä tekemisen vastikkeeksi tarvita ulkoisia palkintoja, kuten rahaa. Jotta ihminen voi motivoitua sisäisesti, tarvitaan taitoa sanoa ”ei” niille asioille, jotka ovat kiinnostuksen ja toiveiden ulkopuolella. Ulkoinen motivaatio on sellaista, jota ihminen motivoituu tekemään vain sen takia, että siitä saa vastineeksi jotakin. Esimerkkinä tällaisesta voi olla vanhemman käsky lapselle siivota oma huoneensa. Jos lapsen vastaus on kielteinen, se tarkoittaa, ettei hänellä omaa sisäistä motivaatiota siivota huonetta. Jos vanhempi kuitenkin lupaa palkita lapsen siivoamisen jälkeen, on lapsen motivaatio herätetty ulkoisesti. Tällöin lapsen oma sisäinen motivaatio siivoamista kohtaan heikkenee. (Oksanen 2014, 42–44.)

On olemassa myös tekijöitä sille, miksi lasta ei saada motivoitua. Motivaation syntyminen vaatii resursseja eli henkisiä ja fyysisiä voimavaroja. Motivaation esteinä fyysisen voimavaran esteenä voi olla univaje ja väsymys, jotka tekevät mielestä ailahtelevan ja kaventaa tällöin muita ihmisen voimavaroja. Motivaatiota ohjaavat tavoitteet, mutta jos ne on asetettu huonosti, niissä usein epäonnistuu. Jos tavoitteisiin pyrkimisessä epäonnistuu, voi taustalla olla ongelmia kykyjen realistisessa arvioinnissa tai valmiudella ylittää esteet. Jaksaminen ja hyvinvointi rakentuvat fyysisistä, psyykkisistä ja sosiaalisista perusteista. Jos perustarpeita laiminlyödään, ihmisen motivaatio kohdistuu selviytymiseen eikä asioiden saavuttamiseen. Tästä syystä todennäköisyys tavata tarpeitaan laiminlyövä ja samaan aikaan motivoitunut ihminen on todella pieni. Lapsen omat uskomukset epäonnistumisesta tai toivottomuudesta ovat usein voimakkaimpia motivoitumista estäviä tekijöitä. Ihminen tekee suurimman osan arjen valinnoista perustuen omiin uskomuksiinsa. Ihmisen uskomukset perustuvat hänen omiin kokemuksiinsa tai saatuun informaatioon. (Seppänen 2018, 120–126.)

Jos lapsi ei usko omiin kykyihinsä tai itseensä, tai lapsella ei ole rohkeutta ryhtyä saavuttamaan tavoitteitaan epäonnistumisen pelosta, motivaatio ei kasva. Lapsen motivaation kasvattamiseksi työntekijä voi auttaa lasta parantamaan itseluottamusta ja rohkeutta. Lasta voidaan opettaa kohtaamaan pelon aiheensa ja tätä kautta pääsemään eteenpäin, koska jatkuva pelossa eläminen on este motivaation syntymiselle. Työntekijä voi myös auttaa lasta luomalla esimerkiksi yhteiset pelisäännöt arkeen. Tällaisia yhteisiä pelisääntöjä ovat esimerkiksi nukkumaanmenoajat, ruutuaika tai ruokailuajat. Ne koituvat usein yhteiseksi hyväksi ja lisäävät turvallisuuden tunnetta sekä kokemusta. Kontrollin lisäksi on opeteltava olemaan joustava, koska siitä seuraa voimavarojen lisääntymistä, korkeampaa itsenäisyyden kokemusta ja tätä kautta vahvempaa sisäistä motivaatiota. Kun motivaatiolle mahdolliset esteet on poistettu, voidaan keskittyä motivaation syntymisen lisäksi sen ylläpitämiseen. (Seppänen 2018,133–139.)

Työntekijä voi auttaa rakentamaan lapsen sisäistä motivaatiota neljän prosessin kautta, joita ovat yhteistyösuhteen luominen, yhteistyön fokusointi eli tarkoituksen luominen työskentelylle, motivaation herättely sekä muutoksen suunnittelu. Sisäisen motivaation rakentamisen avulla muutoksen tapahtuminen onnistuu parhaiten, sillä se lähtee lapsen omasta halusta. Työntekijän on tärkeää luoda luottamuksellinen yhteistyösuhte lapsen kanssa, jotta lapsi kokee tulevaisuutensa aidosti kuulluksi ja hän

voi kertoa huolensa ja tarpeensa työntekijälle. Jotta sisäisen motivaatio kasvaa, on tärkeää foku- soida muutoksen tarve. Työntekijän tulee tuoda keskusteluun myös hankalia aiheita ja kertoa ha- vainnoistaan ja huolistaan lasta kohtaan lapsilähtöisellä tavalla. (Partanen ym. 2015, 134–146.)

Työntekijän hyvät keskustelutaidot, ystävällinen ja johdonmukainen toiminta sekä muutoksen tar- peen esiintuominen auttavat lasta ymmärtämään muutoksen merkityksellisyyden, jolloin motivaatio kohti muutosta kasvaa huomattavasti. Kun haluttu muutos on selvinnyt keskustelemalla, lapsella on usein jo muutosmotivaatiota eli kykyä muutokseen, mutta keinot puuttuvat. Tässä vaiheessa työnte- kijän on tarkoitus antaa keinoja muutokseen ja muuttaa muutoshalu toiminnaksi. Työntekijän tehtä- vänä on tukea ja vahvistaa muutosmotivaatiota antamalla positiivista palautetta toteutuneesta toi- minnasta ja muutoksen puolesta puhumisesta. Työntekijän tulee auttaa lasta löytämään merkityksel- lisiä asioita, joihin sitoutua, koska silloin alkaa varsinainen motivointi, jossa yhdessä löydetään ta- voitteet, joihin lapsi on valmis sitoutumaan. Tällöin päästään motivaation rakentumisen neljänteen vaiheeseen, jossa lapsen kanssa laaditaan yhdessä mahdollisimman konkreettinen ja realistinen muutossuunnitelma. Suunnitelman tavoitteet tulisi olla saavutettavissa alussa pienin askelin, jotta lapsi saa onnistumisen kokemuksia. Suunnitelmaa tulee tarkastella ja arvioida sekä tarpeen mukaan muuttaa. Työntekijän tulee myös selkeyttää se, että esimerkiksi päihteiden käytön vähentämiseen kuuluu repsahduksia eli paluuta entiseen tulisi tarkastella oppimistilanteena ja tarpeena toimia toisin. (Seppänen 2018, 142–148.)

5.3 Motivoiva haastattelu

Motivoinnista on kehitetty menetelmä, joka ohjaa keskusteluja työntekijän haluamaan suuntaan ja jota kutsutaan motivoivaksi haastatteluksi. Menetelmässä on tärkeää, että työntekijä on empaatti- nen, aktiivinen kuuntelija, esittää avoimia kysymyksiä ja tekee välillä yhteenvetoja kertomuksesta. Perusajatus motivoivassa haastattelussa on herättää ajatuksia siitä, millaisia haittoja tai harmeja lapsi kokee tapoihinsa liittyvän. Motivoivan haastattelun avulla työntekijän on tarkoitus auttaa lasta päättämään itse, miten suuresta ongelmasta on kysymys ja mitä sille voitaisi tehdä. Haastattelussa tarkoituksena on tuoda näkyväksi ristiriita ajattelun ja käyttäytymisen välillä ja kasvattaa siitä tietoi- sesti. Kun haastattelusta saadaan herätettyä muutoshalu, se siirretään toimintaan nopeasti, koska toiminnan muutos lisää itsearvostusta, pysyvyyttä ja toimintakykyä kasvattaen sisäistä ristiriitaa. Mo- tivaatio kasvaa toiminnan muuttumisen mukana. Motivoiva haastattelu ottaa ihmisen huomioon ko- konaisvaltaisesti ja korostaa ihmisen voimavaroja, kiinnostuksia, arvoja, merkityksiä ja toimijuutta. Motivoiva haastattelu on työmenetelmän lisäksi ajattelu-, asennoitumis- ja vuorovaikutusmalli. (Ok- sanen 2014, 71–72; Partanen ym. 2015 140.)

Kun aikuisella nousee huoli tai epäily lapsen mahdollisesta päihteiden käyttämisestä, siihen tulisi puuttua heti. Kun lapsen asuinympäristössä ilmapiiri on avoin, luotettava ja keskusteleva, se edistää ongelmien selvittämistä. Avoimien kysymysten avulla aikuinen voi selvittää lapsen päihteiden käyttöä kuulostamatta syyllistävältä. Avoimia kysymyksiä esitettäessä lapsi ei voi vastata vain myönteisesti tai kielteisesti, vaan kysymykset vaativat lapsen pohtimaan vastaustaan. Lapsen päihteiden käyttä- mistä voidaan kysyä avointen kysymysten kautta, kuten mitä lapsi on tehnyt viikonloppuna. Avoi- milla kysymyksillä lasta voidaan auttaa itse huomaamaan mahdollinen päihdeongelma tai päihteiden

ongelmallinen käyttäminen. Avoimia kysymyksiä käytetään, sillä ne antavat paljon tietoa ja mahdollistavat pohdiskelua, jolloin toivottu motivoitumisprosessi voisi alkaa. Motivoivassa haastattelussa käytetään yhtenä työvälineenä avoimia kysymyksiä. (Näkki & Sayed 2015, 87–90.) Motivoivan haastattelun tekeminen edellyttää vuorovaikutuksen avaintaitojen toteuttamista, jossa työntekijältä tarvitaan järkevää ajattelua, ystävällisyyttä ja myötätuntoa. Avaintaitojen tarkoituksena on saada lapsi kertomaan työntekijälle hänelle merkityksellisistä asioista ja työntekijän puolestaan nostamaan keskusteluun muutoksen kannalta tärkeitä seikkoja. Avaintaitoihin kuuluvat avointen kysymysten lisäksi muutospuheen tukeminen ja vahvistaminen, heijastava kuuntelu, yhteenvetojen tekeminen sekä myönteisen palautteen antaminen toiminnasta. (Partanen ym.2015, 142–143.)

Motivoivan haastattelun tavoitteena on vahvistaa ja voimaannuttaa lapsen omaa sisäistä motivaatiota kohti muutosta päihteettömyyteen. Motivoivan haastattelun pääidea on olla lapsilähtöinen. Siinä työntekijän tulee osoittaa lapselle empatiaa sekä kehittää ristiriitautumia. Motivoivassa haastattelussa työntekijän ei myöskään tulisi todistella itseään vaan joustaa kohdatessaan vastarintaa. Motivoivassa haastattelussa lapsen kannustaminen uskomaan omiin voimavaroihinsa sekä omiin vaikuttamismahdollisuuksiinsa. (Marttunen ym. 2013, 110.) Lastensuojelutyössä tärkeää on ratkaisukeskeisyys, joten ammattilaisen tulisi yhdessä löytää ja tunnistaa lapsen kanssa hänen omia voimavarojaan ja vahvuuksiaan sekä tukea niiden kehittymistä. Tärkeää on lapsen huomioiminen sekä lapselle saatu tunne siitä, että työntekijä on lapsen puolella tuomitsematta. (Seppänen 2021, 195.)

Motivoivan haastattelun tavoitteena on vahvistamisen ja voimaannuttamisen lisäksi myös kasvattaa lapsen luontaista motivaatiota muuttamalla omaa käyttäytymistään. Tällöin muutos alkaa sisäisenä motivaationa eikä vahvistamalla ulkoisia motivaatioita muuttumiseen. Ulkoisten motivaattorien vahvistamisella muutos ei usein ole pysyvää tai pitkäkestoista. Ulkoisen motivaation vahvistamisella, kuten rahan antamisella hyvästä suorituksesta, ei ole yhtä hyvät jatkonäkymät hyvään suoritamiseen, kuin lapsen oman sisäisen motivaation herättelyllä. (Näkki & Sayed 2015, 85.)

Motivoivan haastattelun keskeisiä periaatteita ovat dialogisuus, ristiriidan voimistaminen ja muutosvalmiuden esiin tuominen, vastarinnan hyväksyminen ja väittelemisen vältteleminen sekä pystyvyyden vahvistaminen ja keinojen antaminen. Motivoivaa haastattelua pitäessään työntekijän tulee kunnioittaa lapsen itsemääräämisoikeutta ja kohdata lapsi välittävästi ja kunnioittavasti ja osoittamalla myötätuntoa. Lapsen tuomia ristiriitoja suunnataan kohti muutosta avointen kysymysten ja voimaannuttavan palautteen avulla. Työntekijä voi auttaa lasta tekemään havaintoja hänen omasta ongelmallisesta toiminnastaan ja suunnata huomiota kohti muutosta keskustellen ongelman ja arvojen välisestä ristiriidasta. Kun lapsi alkaa vastustamaan, työntekijän tulee myötäillä lapsen tunnetilaa eikä alkaa väittelemään vastaan. Näin vahvistetaan lapsen pystyvyyden tunnetta antamalla palautetta hänen todellisesta toiminnastaan ja auttamalla tutkimaan hallinnan ja selviytymiskeinojaan. Motivoivassa haastattelussa houkutellaan muutokseen erilaisia keinoja käyttäen, kuten omien havaintojen, tavoitteiden, hallintakeinojen, voimavarojen tai unelmien, muutossuunnitelmien, oman toiminnan suunnittelun, toteutuksen ja arvioinnin avulla. (Partanen ym. 2015, 140–142.)

5.4 Vuorovaikutus ja tunnetaidot lapsen kanssa työskenneltäessä

Päihteitä käyttävän lapsen kanssa työskennellessä tulee tukea ja auttaa lasta kehittämään hänen omia vahvuuksiaan, tunteidenkäsitteilytaitojaan, sosiaalisia taitojaan sekä ongelmanratkaisukykyään (Marttunen ym. 2013, 122–123). Vuorovaikutusosaaminen lastensuojelutyössä koostuu eettisyydestä ja moraalisuudesta. Edellä mainittujen lisäksi lastensuojelutyössä vuorovaikutusosaamisen tärkeitä osa-alueita ovat erityisesti tehokkuus sekä tarkoituksenmukaisuus. Tarkoituksenmukaisuudella tarkoitetaan, että ohjaus on moraalisen lisäksi asiallista ja totuudenmukaista. Sanallisen ja nonverbaalisen viestinnän avulla voidaan ylläpitää vuorovaikutussuhdetta lapseen. (Seppänen 2021, 184–185.)

Perustana tunnetaidoille voidaan pitää kykyä tunnistaa ja havaita omia ja muiden tunteita. Tunnetaitoja voidaan harjoitella läpi elämän ja toimimattomia tunnetaitoja voidaan muokata toimivammaksi. Tunteiden avulla voidaan myös tehdä arjen normaaleita päätöksiä ja ne auttavat myös tekemään oikeanlaisia päätöksiä isommissakin elämän valinnoissa. Toimivien tunnetaitojen avulla päätöksen teko haastavissakin tilanteissa voi olla helpompaa ja päätökset ovat oikeanlaisia ja vaikuttavat yksilön kehitykseen positiivisesti. Lasten kohdalla tunnetaitojen harjoittelun merkitys on suuri, sillä turvallisessa ympäristössä tunnetaitojen kehittyminen on helpompaa ja taitojen harjoittelu voi ennaltaehkäistä päihteidenkäytön aloittamista tulevaisuudessa. (Seppänen 2021, 43–46.)

Ryhmien tunnesuhteita, osallistumista, kiinteyttä, roolirakenteita sekä sosiaalista identiteettiä on tutkittu sosiaalipsykologiassa. Vuorovaikutuksen perusmuotoja on mahdollista jakaa viiteen eri osa-alueeseen. Mönkkönen (2018, 122–123.) kuvaa teoksessaan vuorovaikutussuhteeseen vaikuttavia tasoja, joiden avulla vuorovaikutussuhteen myönteistä kehitystä on helpompi tarkastella. Mönkkösen kuvaavat tasot ovat tilanteessa olo, sosiaalinen vaikuttaminen, peli, yhteistyö sekä yhteistoiminta. Lastensuojelulaitoksessa asuvien lasten kohdalla edellä mainittuja tunnesuhteita, kiinteyttä, roolirakenteita, osallistumista ja sosiaalista identiteettiä muovaavat myös muut lastensuojeluyksikössä olevat asukkaat sekä työntekijät. Lastensuojelulaitoksen toiminnassa tulee huomioida yksilön tarpeet sekä yksilön identiteetin kehittyminen, mutta myös yksilön vaikutukset ryhmän kehitykseen. Yksilön vaikutukset voivat heijastua esimerkiksi lapsen päihteiden käytön osalta koko lastensuojeluyksikön toimintaan, mikä näin ollen vaikuttaa myös muiden lasten kokemukseen arjesta ja sen sujuvuudesta. Edellä kuvatun kaltainen tilanne kertoo sosiaalisesta vaikuttamisesta, sosiaalisen vaikuttamisen tasolla ajatellaan valtaa ja sen käyttöä. Yksilö, joka määrittää vahvasti tilannetta vaikuttaa vuorovaikutussuhteessa siihen, että muut osapuolet vuorovaikutussuhteessa jäävät rooliltaan myötäilijöiksi. (Mönkkönen 2018, 124.)

6 KEHITTÄMISTYÖN TARKOITUS JA TAVOITE

Kehittämistyön tarkoituksena on tehdä opas lastensuojeluyksikön työntekijöiden perehdytyskansion osaksi päihteitä käyttävän lapsen huomaamisesta. Oppaan tavoitteena on mahdollistaa jokaiselle työntekijälle tasavertainen tietous ja taito havaita ja huomata päihteitä käyttävä lapsi yksikössä. Tavoitteena on lisätä työntekijöiden tietoutta erilaisista työmenetelmistä, joita päihteitä käyttävän lapsen kohdalla voi käyttää. Oppaasta löytyy erilaisia työmenetelmiä kuten varhainen puuttuminen, intervention muotoja ja motivointi. Tavoitteena oppaalla on antaa työntekijälle toimintaohjeet, kuinka toimia erilaisissa rajoitustilanteissa lastensuojelulain mukaisesti, jos lapsi käyttää päihteitä.

7 KEHITTÄMISTYÖN TOTEUTUS

Oppaan toimeksiantajana on yksityisen sektorin lastensuojelulaitos, jonka asiakaskuntaan kuuluu kiireellisesti sijoitettuja, avohuollon tukitoimena sijoitettuja sekä huostaanotettuja lapsia. Toimeksiantajan kärkiarvoihin kuuluvat arvostus, turvallisuus ja aito läsnäolo. Opas on tehty toimeksiantajan lastensuojeluyksikön työntekijöiden perehdytystä varten yhteistyössä toimeksiantajan kanssa. Lastensuojelutehtäviin kuuluu rakkauden ja identiteetin kehittymisen tarpeisiin vastaaminen. Läsnäololla ja lapsen turvallisuuden tunteen lisäämisellä, näihin asioihin voidaan vaikuttaa. (Heino 2008, 17.) Edellä mainituilla asioilla on iso vaikutus lapsen kokemukseen sijaishuollosta, joten työntekijöiden perehdyttäminen on ensiarvoisen tärkeää. Hyvin työhönsä perehdytetty työntekijä osaa toimia niin, että lapsen turvallisuuden tunne säilyy tai lisääntyy myös kodin ulkopuolelle sijoitettuna.

7.1 Oppaan suunnittelu

Opinnäytetyön kehittämisprosessia voidaan tarkastella lineaarisen mallin avulla. Lineaarisen mallin mukaan työskentelyvaiheet seuraavat ajallisesti toisiaan. Lineaarinen malli etenee suoraviivaisesti tavoitteen määrittelystä, suunnittelusta ja toteutuksesta kohti työn päättämistä ja arviointia. Kehittämisprosessi muodostuu suunnitteluvaiheesta, johon kuuluu kehittämistarpeen selvittäminen ja tavoitteiden asettaminen. Prosessin toinen vaihe on toteutusvaihe, jossa suunnitelma toteutetaan. Kehittämistyössä viimeinen prosessin vaihe on valmiin tuotoksen arviointi sekä palaute kehittämisen onnistumisesta. (Toikko & Rantanen 2009, 64; Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2015, 21–24.)

Usein lineaariset mallit perustuvat määriteltyyn ongelmaan, jonka perusteella kehittäminen voidaan suunnitella mahdollisimman tarkasti. Tällöin työlle määritellään ensimmäiseksi tavoite, joka perustuu tunnistettuun tarpeeseen. Tavoitteen määrittämisessä pyritään selkeisiin tavoitteisiin, koska tavoitemäärittely on koko kehittämisprosessin perusta, jonka varaan koko kehittämisprosessi rakentuu. Tavoitteiden määrittelyn jälkeiseen suunnitteluvaiheeseen kuuluvat muun muassa osallistujien kartoitus, aikataulutukset sekä teorian tiedon määrittäminen. Tarkan pohjatyön tuloksena syntyy suunnitelma. (Toikko & Rantanen 2009, 64; Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2015, 21–24.)

Hyvä opas on helposti saavutettavissa ja helposti luettavissa. Hyvä opas sisältää ajankohtaista tietoa luotettavista ja tuoreista lähteistä. Hyvä opas on myös visuaalisesti miellyttävä, jotta sen lukeminen olisi mielenkiintoisempaa. Tekstin jäsentely ja asettelu hyvässä oppaassa ovat myös tärkeässä roolissa, jotta oppaan teksti ei muutu liian monotoniseksi. (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti, 25.)

Oppaassa tavoitteellaan helppolukuisuutta, helppoa saavutettavuutta sekä ajankohtaisen tiedon tarjoamista. Oppaalla tavoitellaan mahdollistava lastensuojeluyksikön työntekijöille tasavertaisen tiedon tarjoamista päihteitä käyttävän lapsen huomaamisesta. Oppaalle on asetettu kriteereiksi hyvän oppaan mukaisesti saavutettavuuden, helppolukuisuuden sekä luotettavan ja ajankohtaisen tiedon tarjoamisen osaksi perehdytystä.

Oppaan suunnittelussa lineaarisen mallin mukainen eteneminen näkyy tavoitteen määrittelyssä. Oppaalle on määritelty, mitä tavoitteellaan ja millainen on hyvä opas. Tätä varten on asetettu kriteerit, jotka ohjaavat työskentelyä sekä oppaan rakentamista hyväksi oppaaksi. Suunnitteluvaiheessa on

kartoitettu oppaaseen osallistuvat henkilöt. Oppaan tekoon osallistuu opinnäytetyön tekijöiden lisäksi toimeksiantaja.

Aikataulua aloitettiin tekemään syksyllä 2022 ja se on aikataulutettu olemaan valmis elokuussa 2023. Aikataulutuksessa on otettu huomioon teoratiedon keräämisen ja teoratiedon kartoittaminen. Teoriatieto ohjaa oppaan sisältöä, joten teoratiedon kerääminen vei eniten aikaa. Suunnitteluvaiheessa on oltu toimeksiantajan kanssa tiiviissä yhteistyössä ja jatkuvassa yhteydenpidossa, jotta oppaasta saadaan toimeksiantajan tarpeiden mukainen.

Suunnitteluvaiheen aikana on käyty toimeksiantajan luona keskustelemassa tavoitteista ja aikataulusta. Työntekijöiltä on kysytty toiveita ja mielipiteitä, jotta oppaaseen saataisiin heidän ajatuksensa näkyviin. Työntekijöillä ei ole ollut tarkkoja toiveita opasta kohtaan. Toimeksiantaja ei antanut tarkkoja raameja, joita oppaassa tulisi olla, mutta toimeksiantajan pyynnöstä opas on suunniteltu helpolukuisesti ja visuaalisesti kiinnostavaksi.

7.2 Oppaan toteutus

Lineaarista mallia noudattaen suunnitteluvaiheen jälkeen opas toteutettiin. Toteutusvaiheessa suunnitelma muuttuu usein hieman, joten tehtyä suunnitelmaa joudutaan usein hieman muokkaamaan tai ainakin täydentämään. Toteutusvaiheessa luodaan suunnitelmavaiheessa tavoiteltu tuote. Toteutusvaiheeseen kuuluu konkreettisen tuotoksen tekemisen lisäksi tuotteen hyödynnettävyyden ja levitettävyyden varmistaminen. (Toikko & Rantanen 2009, 65.)

Suunnitteluvaiheessa asetettiin oppaalle tavoitteet, kriteerit ja tehtiin kehittämisprosessin suunnitelma. Tämän jälkeen aloitettiin konkreettisen oppaan toteuttaminen. Loppuvuodesta 2022 sovittiin tapaaminen toimeksiantajan lastensuojeluyksikköön, jotta voitiin tutustua toimeksiantajaan ja yksikön toimintaan. Vierailulla käytiin läpi jo olemassa olevaa perehdytyskansiota, jonka osaksi opas tulee.

Vierailun jälkeen alettiin rakentamaan oppaan sisältöä. Sisällön rakentamiseen kuului teoratiedon ja tilastojen tutkiminen lasten päihteidenkäytön määristä ja yleisyydestä. Teoriatietoa etsittiin lapsen päihteiden käytön tunnistamisesta, lapsen kanssa vuorovaikutuksessa toimimisesta sekä lapsen huomioimisesta motivoivan haastattelun sekä avointen kysymysten avulla. Teoriatietoa etsittiin lastensuojelusta, sijoitusmuodoista sekä perehdytyksestä. Opasta varten on etsitty ja käytetty laadukkaita, luotettavia ja ajankohtaisia lähteitä. Teoratiedon lähteet valikoituvat oppaan sisällön mukaan. Oppaaseen tehtiin runko, jonka pohjalta etsittiin sopivat lähteet kuhunkin osioon. Oppaan sisältö on muodostunut toimeksiantajan tarpeiden ja teoratiedon pohjalta.

Keväällä 2023 oppaan runko ja sisältö saatiin valmiiksi ja se lähetettiin toimeksiantajalle kommentoitavaksi. Toimeksiantaja piti oppaan sisällöstä, visuaalisuudesta ja rakenteesta. Kuten lineaarisessa mallissa usein käy, suunnitelmaa joudutaan usein muokkaamaan tai täydentämään ja myös oppaaseemme toimeksiantajalla oli täydennys toive. Toimeksiantaja halusi oppaaseen jo olemassa olevien rajoitustoimenpiteiden lisäksi liikkumisvapauden- ja yhteydenpidon rajoittamisen osiot.

Kehittämisprosessin toteutusvaiheessa opas tehtiin valmiiksi. Kuukausien aikataulut suunniteltiin etukäteen, jolloin kokoonnuttiin tekemään opasta ja kirjoittamaan teoriaa raporttipohjaan yhdessä.

Opas on tehty Wordilla, josta sen pystyi tallentamaan Pdf-muotoon. Pdf-muotoisena opas liitettiin osaksi opinnäytetyön raporttipohjaa ja valmis opas tulostettiin toimeksiantajalle. Tehty opas on Pdf-muotonsa vuoksi helposti saavutettavissa myös muille toimijoille. Valmis opas lähetettiin toimeksiantajalle täydennyspyyntöjen tekemisen jälkeen 25.4.2023, jonka hän hyväksyi.

Opas on kaiken kaikkiaan neljätoistasivuinen. Oppaassa on kansilehti, sisällysluettelo, teorian tietoa työntekijän perehdytystä varten ja lopuksi lähdeluettelo. Opas on tehty värilliseksi, jotta se olisi visuaalisesti mielenkiintoinen ja herättäisi huomion. Oppaan kansilehti muodostuu oppaan nimestä ja tekijäluettelosta. Sisällysluettelossa on lueteltu kunkin osion kappalenumerot ja aihealueet. Ensimmäisenä oppaan teoriaosuudessa on koottuna Suomessa yleisimmät ja käytetyimmät päihteet ja käyttämisen tuntomerkit. Oppaan toinen teoriaosuus koostuu lapsen päihteiden käytön huomaamisesta. Osio sisältää teorian tietoa altistavista ja suojaavista tekijöistä päihteiden käytölle. Osiossa on lueteltu myös tuntomerkkejä, joista työntekijän epäily lapsen päihteiden käytöstä voisi herätä.

Oppaan kolmas teoriaosuus on lapsen päihteiden käytön puheeksi ottaminen. Osiossa on toimintaohjeita ja muistilista työntekijää varten puheeksi ottamisesta lapsen kanssa lastensuojeluyksikössä. Oppaan neljänten osioon olemme koonneet lastensuojeluyksikössä käytettäviä lainmukaisia rajoitustoimenpiteitä, joita käytetään tilanteissa, kun lapsi käyttää päihteitä. Tämä osio on erityisesti toimeksiantajan pyynnöstä tehty sen laajuiseksi, kuin se oppaassa on.

Viidennessä osiossa on koottuna työmenetelmiä, joita lastensuojeluyksikössä voidaan käyttää päihteitä käyttävän lapsen huomioimisessa. Osiossa on myös ohjeita työntekijälle vuorovaikutukseen lapsen kanssa lastensuojeluyksikössä. Kuudes osio oppaassa käsittelee lapsen motivaatiota ja sen rakentumista ja ylläpitämistä. Osiossa perehdytään motivaation syntymiseen ja siihen vaikuttaviin lapsen motivaation sisäisiin ja ulkoisiin tekijöihin. Lisäksi osiossa on työntekijälle koottuna muistilista lapsen motivaation rakentumisprosessista.

7.3 Oppaan arviointi

Lineaarisen mallin viimeinen vaihe on prosessin päättäminen ja arviointi. Prosessi on ajallisesti rajattu, joten sillä täytyy olla päätepiste. Tuotteen tekemisen prosessi pyritään lopettamaan suunnitelmusti, jolloin päätösvaiheeseen kuuluvat loppuraportointi, toiminnan ja tuotoksen arviointi ja jatkokehittämisideoiden esittäminen. Päätösvaiheeseen kuuluu suunnitelmavaiheessa asetettujen tavoitteiden saavuttamisen ja asetettujen kriteerien arviointi. (Toikko & Rantanen 2009, 66.)

Oppaan tekeminen kulki lineaarisen mallin ja tehdyn suunnitelman mukaisesti. Suunnittelu- ja toteutusvaiheen jälkeen pystyttiin arvioimaan opasta ja omaa toimintaa opasta tehdessä. Tätä varten kysyttiin palautetta toimeksiantajalta. Ennen kehittämisprosessin aloittamista ensimmäinen ajatus oppaasta oli, että se olisi lyhyt ja tiivis tietopaketti. Kehittämisprosessin alkaessa ja suunnitelmavaiheessa huomattiin kuitenkin, että oppaasta tulisi tehdä sisällöltään laajempi, koska laajempi sisältö mahdollistaa laadukkaamman ja kattavamman lopputuloksen. Laajempi sisältö vastaa myös toimeksiantajan toiveisiin paremmin.

Oppaassa tavoiteltiin helppolukuisuutta, helppoa saavutettavuutta sekä luotettavaa ja ajankohtaista tietoa ja nämä tavoitteet on saavutettu. Opas on helppolukuinen, koska teksti on kirjoitettu paksulla

fontilla ja teksti on jäsennelly. Opas on helppolukuinen myös siksi, että siihen on laitettu osa tekstistä korostetulla fontilla. Helppolukuisuuteen vaikuttaa lisäksi tekstin aihealueittain jakaminen. Toimeksiantajalle on tulostettu versio oppaasta, joten se on työntekijöidenkin saavutettavissa. Opas on lähetetty lisäksi Pdf- muotoisena, jotta sitä voidaan tulostaa tarvittaessa niin monta versiota kuin on tarvetta. Pdf- muotoinen opas on ladattavissa netistä ja tällöin opasta voi käyttää muutkin toimijat kuin toimeksiantaja. Oppaassa tavoiteltiin ajankohtaisen tiedon tarjoamista ja käyttämistä. Tämä toteutui, koska oppaassa käytetyt lähteet ja tilastot ovat ajankohtaisia. Suunnitteluvaiheessa asetettiin kriteereiksi hyvä saavutettavuus, helppolukuisuus sekä luotettavan tiedon tarjoaminen perehdytystä varten. Oppaalla tavoiteltiin näiden lisäksi myös tasavertaisen tietouden päihteitä käyttävän lapsen huomaamisesta työntekijöille. Oppaassa on saavutettu asetetut kriteerit ja tavoitteet.

Toimeksiantajalta on pyydetty palautetta oppaasta. Palaute saatiin kasvotusten ja kirjallisesti viestin muodossa. Toimeksiantajan mielestä opas on selkeä ja tiivis kokonaisuus, jossa on keskitytty toimeksiantajan pyytämiin kokonaisuuksiin. Toimeksiantajan mukaan työskentely on ollut itsenäistä ja opas saatiin valmiiksi nopealla aikataululla. Toimeksiantajan mukaan oppaassa on onnistuneesti perehdytty lastensuojelussa käytettäviin rajoitustoimenpiteisiin sekä eri työmenetelmiin, joita työntekijät voivat käyttää lastensuojelulaitoksessa. Toimeksiantaja kuvaa palautteessaan, että opinnäyte-työntekijät ovat sisäistäneet päihteitä käyttävän lapsen auttamisen olevan prosessi. Toimeksiantaja kertoo palautteessaan, että työskentelyssä on ymmärretty, missä vaiheessa prosessia mitään työmenetelmää voidaan käyttää ja soveltaa. Jatkokehittämissideana toimeksiantajalla oli se, että opasta voitaisi syventää vielä haastatteleamalla muutamaa lasta, jotka ovat olleet sijoitettuna toimeksiantajan yksikössä ja keillä on ollut päihdetaustaa.

Toimeksiantajan lisäksi palautetta oppaasta pyydettiin työntekijöiltä. Työntekijöille luotiin viiden kysymyksen kysely, koska yksikössä ei päästy käymään kesäaikana. Kysymysten avulla helpotettiin työntekijöiden palautteen antamista. Kysely luotiin Webropolilla, jotta pystyttiin säilyttämään työntekijöiden anonymiteetin. Linkki kyselyyn lähetettiin toimeksiantajan sähköpostiin, jota kautta hän jatkoi sen työntekijöilleen. Jotta työelämälähtöisyyttä sekä opinnäytetyön merkitystä työelämään saatiin nostettua esille, työstä haluttiin pyytää palautetta myös toimeksiantajan yksikön työntekijöiltä. Kysymyksiä Webropolin kautta loimme viisi kappaletta. Kysymykset olivat "Oliko oppaan ulkoasu selkeä ja helppolukuinen", "Saitko oppaasta uutta tietoa", "Koetko oppaan olevan hyvä lisä perehdytyskansioon", "Onko oppaasta apua työskentelyysi" sekä "Kehittämissideoita tai muutostoiveja opasta kohtaan?".

Palautteen pohjalta voidaan huomata, että opas on tarpeellinen lisä perehdytyskansioon. Jotta perehdytys työhön olisi kokonaisvaltaista, tulisi ajantasaisen tiedon olla helposti työntekijöiden saatavilla. Oppaan tavoite oli mahdollistaa ajantasainen tieto kaikille työntekijöille liittyen päihteitä käyttävän lapsen huomaamiseen ja käytetyimpien päihteiden tunnusmerkkeihin. Palautteen pohjalta opas on saavuttanut tavoitteensa, sillä työntekijät toivat esille sen, että opas sisälsi uutta ja hyödyllistä tietoa. Opas koettiin helppolukuseksi ja selkeäksi. Oppaan sisältö koettiin merkitykselliseksi ja osalle työntekijöistä oppaan sisältämät asiat olivat uusia. Opas koettiin merkitykselliseksi ja sitä halutaan hyödyntää mahdollisuuksien mukaan työssä, mikäli toimeksiantajan yksikköön tulisi päihteitä käyttävä lapsi. Palautteessa ei noussut esille kehityskohteita työntekijöiden puolelta.

8 POHDINTA

Opinnäytetyön toimeksiantajalla ei ollut tarkkoja kriteereitä oppaan ideointiin tai toteutukseen, joten se saatiin tehdä oman näköiseksi. Pohdimme yhdessä tavoitteet ja kriteerit oppaalle, joita tavoitelimme. Toimeksiantajalla on nyt oppaamme avulla helpompi perehdyttää uusia työntekijöitä sekä tarjota ajankohtaista tietoa työntekijöille. Opas on merkityksellinen toimeksiantajalle, koska sille oli selvä tarve. On tärkeää, että toimeksiantajalta löytyy perehdytysmateriaalia sellaista tilannetta varten, jossa päihteitä käyttävä lapsi voidaan sijoittaa toimeksiantajan yksikköön tai jos yksikköön sijoitetuilla lapsilla alkaa ilmetä päihteiden käyttöä.

Oppaalle asetetut tavoitteet ja kriteerit täyttyivät onnistuneesti, joten opas täyttää myös oman näkemymme hyvästä ja laadukkaasta oppaasta. Kehittämistyömme tarkoitus saavutettiin ja onnistuimme tavoitteessamme tarjota tasavertaista sekä ajankohtaista tietoa laajan teorian pohjalta. Nämä asiat mahdollistavat toimeksiantajan työyksikössä työskenteleville tasavertaisen tiedon ja taidon havaita sekä huomata päihteitä käyttävä lapsi työyksikössä.

Koemme osaavamme kehittää asiakastyönmenetelmiä, työkäytäntöjä sekä palveluprosesseja. Opas on myös osa laajempaa palveluprosessia, sillä sen avulla voidaan varmistaa, että lastensuojeluyksikössä on perehtyneisyyttä myös päihteitä käyttävän lapsen huomioimiseen. Olemme opinnäytetyöprosessin aikana kasvattaneet osaamistamme liittyen kehittämistyön suunnitteluun, toteutukseen sekä arviointiin. Olemme laajentaneet osaamistamme myös kehittämismenetelmien osalta. Olemme perehtyneet tarkemmin lineaariseen malliin, joka on ohjannut meidän kehittämisprosessiamme. Kokonaisuudessaan olemme oppineet millaista kehittämistyö ja sen prosessin kulku on yhdessä toimeksiantajan kanssa.

8.1 Kehittämistyön toteutuksen ja tuotoksen pohdinta

Kehittämistyönä tehty opas on arvioitu toimeksiantajan ja työntekijöiden puolesta, joten sen merkityksen arviointi on helpompaa. Oppaan merkitys toimeksiantajan työyksikköön on huomattava. Toimeksiantajalla oli tarve päivittää ja lisätä perehdytyskansiionsa ajankohtaista tietoa päihteitä käyttävien lapsen huomaamisesta ja heidän kanssaan työskentelystä. Oppaassa on ajankohtaista tietoa päihteistä sekä yleisimmät tuntomerkit käytetyimmistä päihteistä. Tämä helpottaa työntekijöitä tunnistamaan mahdollista päihteiden käyttöä työyksikön lasten keskuudessa.

Oppaassa on kootusti tietoa myös erilaisista työmenetelmistä, joilla lasten mahdolliseen päihteiden käyttöön voidaan puuttua. Menetelmät pohjautuvat tutkittuun tietoon, joita on käsitelty ja avattu laajasti teorian kautta. Työntekijät voivat hyödyntää oppaassa olevia työmenetelmiä työnsä tueksi ja vakiinnuttaa niitä osaksi omaa työskentelyään. Oppaasta löytyy työmenetelmiä, jotta työntekijä saisi neuvoja tai tukea päihteitä käyttävän lapsen huomaamiseen. Työmenetelmät voivat tuoda myös varmuutta ja turvaa työntekijän työskentelyyn. Työntekijän on tärkeää havainnoida lapsen tilannetta kokonaisvaltaisesti, joten opas voi tarjota työskentelyyn myös tietyt raamit. Puheeksi otossa työntekijän tulee löytää ja tunnistaa lapsen voimavaroja, jotta lasta voidaan auttaa kokonaisvaltaisesti. Kokemusten mukaan työntekijän taidot edellä mainituiden voimavarojen ja vahvuuksien tunnistamiseen, vaikuttaa myönteisesti lapsen kanssa työskentelyyn (Eriksson & Arnkil 2012, 12–14.) Näiden

lisäksi oppaan tilastoja tai lähteitä pinnalla olevista päihteistä ja niiden yleisyydestä voidaan päivittää ajankohtaisemmiksi

Laadukkaalla perehdytyksellä lasten päihteiden käytön huomaamiseen toimeksiantaja mahdollistaa työyksikköön turvallisista työmenetelmiä ja tasapuolisesti osaavan henkilökunnan. Työturvallisuuslain (738/2002) 14§ mukaan, työnantajan velvollisuus on huolehtia ja huomioon ottaa työntekijän ammatillinen osaaminen ja työkokemus. Tähän kuuluu, että työntekijä perehdytetään riittävällä tasolla työtehtäviinsä. Työturvallisuuslain 14§ mukaan, työntekijän osaamista ja hänen ohjaustaan on täydennettävä tarvittaessa. Oppaamme mahdollistaa toimeksiantajalle laajemman perehdytyksen, jos yksikköön tulee päihteitä käyttävä lapsi, mikä täyttää työturvallisuuslain (738/2002) mukaiset vaatimukset perehdytyksestä.

Oppaalla on lisäksi tärkeä merkitys toimeksiantajan työyksikön asiakkaille. Päihteitä käyttävä lapsi voi olla vaaraksi itsensä lisäksi muille toimeksiantajan asiakkaille. Päihteiden vaikutuksen alaisena lapsen käytös voi poiketa hänen tavanomaisesta käyttäytymisestään, jonka vuoksi päihteitä käyttävän lapsen huomaaminen on ensisijaisen tärkeää.

8.2 Eettisyys ja luotettavuus

Sosiaali- ja terveysalalla ammattilaisilla on yhtenäinen eettinen linja, jonka mukaan työssä toimitaan. Eettisyydellä korostetaan varsinkin inhimillisen kohtaamisen merkitystä sekä asiakkaan oikeuksien toteutumista. Eettistä toimintaa vahvasti ohjaa myös kansainväliseen ihmisoikeussopimukseen kirjattu ihmisarvo. Työskentelyssä eettisyys näkyy tarkasteltaessa toimintakulttuurin kehitystä sekä kansalaisille suunnattujen palveluiden luomisessa. Eettisyyttä voidaan tarkastella yhteiskunnan, organisaatioiden rakenteiden, yhteisöjen kuin yksilöidenkin näkökulmasta. (Mönkkönen 2018, 37.) Yksilön omaan eettisyyteen ja sen kehitykseen vaikuttaa yhteiskunta ja sen arvomaailma. Yhteiskunnan monimuotoisuuteen vaikuttavat muun muassa uskonnot, etnisyys, ikä ja sukupuoli, jotka omalta osaltaan muokkaavat yhteiskuntaan kuuluvan yksilön ajatusmaailmaa. Vaikka yhteiskunnalla on suuri vaikutus yksilön kasvuun, mahdollistaa yhteiskunnan monimuotoisuus myös yksilön kasvua ajatellen mahdollisuudet omien eettisten periaatteiden pohdintaan. (Dickens 2012, 16.)

Eettisyyttä arvioitaessa yksilön omat eettiset arvot vaikuttavat toimintaan myös työskentelyn osalta. Työyksiköiden arvot voivat vaihdella riippuen työstä sekä toimintaympäristöstä. Omien eettisten arvojen tunnistaminen voi helpottaa työskentelyä, mutta osaltaan myös hankaloittaa toimimista, jos omat eettiset arvot eivät kohtaa työyksikön arvoja. Opinnäytetyön toimeksiantajana olevan lastensuojeluyksikön eettinen arvomaailma koostuu aidosta läsnäolosta, kunnioituksesta, luottamuksesta sekä turvallisuudesta. Kyseiset arvot ovat samassa linjassa ajatellen omia ammattieettisiä arvojamme. Yksi eettinen ristiriita opinnäytetyössä oli se, että yksi työntekijöistä oli myös työsuhteessa työn toimeksiantajan kanssa, ja tämä on omalta osaltaan tuonut myös erilaista näkökulmaa työn eettisyyteen ja luotettavuuteen. Vaikka työsuhte toimeksiantajan kanssa on ollut voimassa sinä aikana, kun työtä on tehty, on oppaan rakentaminen eriytetty normaaleista työtehtävistä. Omalta osaltaan eettisyyteen on vaikuttanut myös työyksikön aiempi tuntemus sekä toimeksiantajan yksikössä olleiden lasten ja työntekijöiden tunteminen. Työntekijöiden mielipiteen selvittämistä varten

luotiin anonyymi palautekysely Webropolilla. Eettisestä näkökulmasta pohdittuna päädyttiin anonyymiin palautekyselyyn, sillä yksi opinnäytetyön tekijöistä on ollut opinnäytetyön tekemisen ajan työsuhteessa toimeksiantajan kanssa.

Salassapitovelvollisuudesta on säädetty työsopimuslaissa, rikoslaissa sekä liikesalaisuuslaissa. Lakien lisäksi työsuhteessa on tavanomaista tehdä työnantajan ja työntekijän välillä salassapitosopimus. Työskentelyn aikana on allekirjoitettu opinnäytetyösopimukset, jossa on kohta myös salassapidosta. Opinnäytetyösopimus on sitonut salassapitoon, jonka puitteissa toimeksiantajalta saatu tieto on luotamuksellista, eikä sitä saa käyttää muussa tarkoituksessa kuin oppaan tekemisessä. Toimeksiantajalta saatua tietoa ei voida hyödyntää muissa konteksteissa kuin oppaassa. (Vapaavuori 2019, 422-434.) Salassapidolliset asiat ovat liittyneet yrityksen sisäisiin toimintamalleihin, tämänhetkisiin sekä edellisiin asiakkaisiin. Salassapitovelvollisuus on työskentelymme aikana näkynyt siten, että oppaaseen liittyviä asioita on käyty läpi vain oman opinnäytetyön tekijöiden kesken Savonian tiloissa. Tällä on turvattu se, ettei ulkopuoliset kuule salassa pidettäviä asioita. Toimeksiantajan työntekijöiltä on pyydetty ideoita ja toiveita opasta kohtaan, jotta myös työntekijöiden ääni saataisiin oppaassa näkyviin, ja joka näin lisää työntekijöiden osallisuutta.

Oppaassa on käsitelty työmenetelmien osalta yksilön voimavarojen ja vahvuuksien huomioimisen sekä niiden tukemisen. Voimavarojen ja vahvuuksien huomioiminen yksilön elämässä on sosiaalialan eettisen osaamisen mukaista. Työmenetelmät keskittyvät voimavarojen tunnistamiseen ja yksilön vahvuuksiin. Opasta on arvioitu jatkuvasti välipalautteiden ja kommenttien avulla, jotka lisäävät työskentelyn läpinäkyvyyttä ja luotettavuutta oppaaseen.

Opinnäytetyön tekijöiden arvomaailma on samanlainen kuin toimeksiantajan työyksiköllä. Arvomaailman ollessa samankaltainen oli työskentely oppaan parissa yksinkertaista ja sujuvaa. Arvomaailma vaikuttaa ihmiskäsityksemme, joka vaikuttaa asiakastyöskentelyyn. Työyksikön asiakkaiden iän ollessa alle 18-vuotta, tulee työskentelyn eettisyyteen kiinnittää paljon huomiota. Tämä näkyy oppaassa, jossa on käsitelty lasten pähteiden käytön huomaamista useasta eri näkökulmasta. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan eettisten periaatteiden mukaan opinnäytetyössä on annettu tietoa alaikäisille oppaan tekemisestä. Opinnäytetyössä on tutkimuseettisen neuvottelukunnan eettiset periaatteet huomioitu siten, että opinnäytetyön tekijät ovat kertoneet toimeksiantajan yksikön työntekijöille, ettei osallistuminen palautteen antoon ole pakollista. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019, 7–8.)

8.3 Ammatillinen kasvu ja asiantuntijuuden kehittyminen

Tässä luvussa pohdimme oman ammatillisen kasvumme ja asiantuntijuutemme kehittymistä sosiaalialan kompetenssien näkökulmasta. Sosiaalialan kompetensseihin kuuluvat asiakastyön osaaminen, sosiaalialan eettinen osaaminen, sosiaalialan palvelujärjestelmän osaaminen sekä tutkimuksellinen kehittämisosaaminen (Arene ry 2022, 5–8). Olemme avanneet tekstiin kompetensseja peilattuna opinnäytetyöprosessissa työskentelyyn sekä oman ammatillisuuden kehittymiseen. Kompetensseihin peilaamalla tuomme näkyväksi sen, miten opinnäytetyöprosessi on vaikuttanut omaan ammatilliseen kasvuunne ja asiantuntijuutemme vahvistumiseen ja kehittymiseen.

Ammatillisella kasvulla tarkoitetaan psyykkisemotionaalista kasvua kohti laajempaa ammatillisuutta. Ammatillinen kasvu sisältää yksilön henkisen, psyykkisen ja sosiaalisen muutokseen liittyviä asioita. Ammatillisen kasvuun voidaan liittää myös asiantuntijuus ja ammattitaito. Asiantuntijuus sisältää teoreettisen osaamisen, työntekijän käytännön kokemuksen sekä ammattieettisen osaamisen. Asiantuntijuudessa yhdistyvät teoreettinen tieto ja käytännön kokemus. Asiantuntijuus ilmenee käytännössä selkeimmin siten, kun ammattilainen ratkaisee työssään kohtaamiaan haasteitaan siten, että hän soveltaa ja yhdistää teoreettisen tietonsa käytännön kokemukseensa. Asiantuntijuus voi olla myös jaettua asiantuntijuutta, joka tarkoittaa asiantuntijoiden yksilöllisten tietojen ja taitojen sulautumista uuden osaamisen perusteeksi. (Raatikainen, Rahikka, Saarnio & Vepsä 2020, 33–36.)

Opinnäytetyötä tehdessä olemme työskennelleet sosiaalialan arvojen sekä ammattieettisten periaatteiden mukaisesti. Olemme oppineet laatimaan asiatekstiä laajemmin sekä käyttäneet ja etsineet lähteitä lähdekriittisesti. Tällöin olemme huomioineet myös eettisen puolen. Opinnäytetyötä tehdessä olemme työskennelleet sosiaalialan arvojen sekä ammattieettisten periaatteiden mukaisesti. Opinnäytetyöskentelyn aikana sosiaalialan arvot sekä ammattieettiset periaatteet ovat konkretisoituneet, ja sitouduimme noudattamaan niitä työskentelyssämme. Opinnäytetyöllämme edistimme myös työntekijöiden välistä tasa-arvoa, mahdollistamalla heille samanlaisen perehdytyksen liittyen päihdeitä käyttävän lapsen huomaamiseen. Olemme käsitelleet eettisyyttä ja sen näkyvyyttä opinnäytetyöprosessissamme ja omassa ammatillisessa toiminnassa jo aiemmin omana lukunaan, sillä sen merkitys opinnäytetyöskentelyssä on suuri. Lisäksi oppaalla voidaan parhaassa tapauksessa ehkäistä yksilön huono-osaisuutta tulevaisuudessa.

Jokainen meistä on voinut tuoda oman näkökulmansa opinnäytetyöhön, joka on tukenut yhteistyötaitojen, jaetun asiantuntijuuden sekä oman ammatillisen näkökulman kehittymistä. Oman toimintamme ohjaaminen, säätely sekä arviointi eli itsesäätelykyky, on kehittynyt opinnäytetyön prosessin edetessä. Asiantuntijuutemme ja ammatillinen kasvumme on kehittynyt myös uuden teorian tiedon ja uusien kanavien löytämisellä. Tällöin uusi teorian tieto sekä uusien lähteiden löytäminen on edesauttanut ammatillisuuden kehittymistä siten, että olemme rakentaneet uuden tiedon jo opitun päälle. Olemme pystyneet hyödyntämään opintojaksoilla opittuja asioita opinnäytetyötä tehdessämme ja kuten Raatikainen ym. mainitsevat, ammatillisuuden kehittymiseen kuuluu se, että teorian tietoa sovelletaan käytännön tietoon.

Ammatin kontekstissa käytettävä termistö on kehittynyt lähdeviitteiden ja lähdeluettelon tekemisen ohessa. Opinnäytetyö on tukenut ammatillisuuden ja asiantuntijuuden kehittymistä myös opettamalla meitä aikatauluttamaan yhteiset tapaamiset ja oppimalla yhdessä virheistämme. Asiantuntijuuteen ja ammatillisuuteen kuuluu oman työskentelyn jatkuva arviointi, joten olemme kehittäneet itseämme opettelemalla antamaan ja vastaanottamaan palautetta sekä tekemällä itsereflektiota.

Opinnäytetyöprosessin aikana olemme lisänneet omaa asiakastyön osaamista. Vuorovaikutuksessa toimeksiantajan kanssa olemme arvioineet sitä, millaisia tarpeita heillä, ja mitä opinnäytetyön tulisi sisältää, jotta sillä voidaan vastata esille nousseisiin tarpeisiin. Vuorovaikutusta toimeksiantajan kanssa on käyty säännöllisesti, jotta tekemämme konkreettinen tuotos palvelee toimeksiantajan työyksikön työntekijöitä mahdollisimman hyvin.

Teorian kautta olemme oppineet millaisia suojaavia ja altistavia tekijöitä lapsen päihteiden käytön aloittamiselle on. Olemme oppineet työmenetelmiin syventymällä, miten varhaisella puuttumisella lapsen päihteidenkäyttöön voidaan ennaltaehkäistä riippuvuuden ja ongelmakäytön syntymistä. Myös muiden työmenetelmien kautta olemme lisänneet omaa tietämystä siitä, millaisin keinoin päihdeitä käyttävän lapsen kanssa voidaan työskennellä. Työmenetelmiä valitessa olemme arvioineet niiden sopivuutta erityisesti päihdeitä käyttävän lapsen kanssa työskentelyyn lastensuojelun työyksikössä.

Opinnäytetyöprosessin aikana olemme oppineet paljon lisäksi sosiaalialan palvelujärjestelmästä. Opinnäytetyötä tehdessä olemme tutustuneet monipuolisesti erilaisiin opinnäytetyön aiheeseen liittäisiin lakeihin. Opinnäytetyön aikana olemme syventyneet erityisesti lastensuojelulakiin, sillä se on keskeisessä roolissa opinnäytetyössämme. Olemme edistäneet omaa asiantuntijuutta siitä, mitä lastensuojelu on ja kuinka sitä toteutetaan. Lastensuojelulakiin perehtyessämme olemme saaneet lisäksi uutta tietoa laissa määritellyistä rajoitustoimenpiteistä.

Opinnäytetyömme, joka on kehittämistyö, on edistänyt omaa osaamistamme ja ammattitaitoa toteuttaa kehittämishankkeita. Kehittämistyötä tehdessä olemme oppineet suunnittelemaan, toteuttamaan ja arvioimaan kehittämistyötä. Suunnitteluvaiheessa olemme sopineet aiheesta toimeksiantajan kanssa, rajanneet aiheen, sekä tehneet suunnitelman siitä, kuinka opinnäytetyöprosessi etenee. Toteutusvaiheessa olemme tutkineet aihetta, hankkineet tietoa sekä kirjoittaneet opinnäytetyön kirjallisen tuotoksen ja koonneet oppaan sen pohjalta. Arviointivaiheessa olemme pohtineet, onko opinnäytetyö vastannut sille asetettuja tavoitteita, sekä kuinka opinnäytetyötä voidaan jatkokehittää.

8.4 Oppaan hyödynnettävyys ja kehittämisideat

Olemme saavuttaneet asettamamme tavoitteet oppaalle. Kehittämisprosessin alussa asetimme tavoitteeksi ajankohtaisen tiedon tarjoamisen, helppolukuisuuden ja helpon saavutettavuuden. Kehittämisprosessin aikana olemme saaneet jatkuvasti toimeksiantajalta palautetta oppaan tavoitteisiin liittyen. Oppaan valmistuttua toimeksiantajan lisäksi työntekijöiden palaute kertoo sen, että olemme täyttäneet oppaan tavoitteet. Oppaalla tavoitellaan lisäksi helppolukuisuutta ja helppoa saavutettavuutta. Jatkokehittämisideana opasta voidaan tarpeen mukaan muokata helppolukuisemmaksi muuttamalla oppaan fonttikokoa tai tekemällä siitä mustavalkoisen.

Jatkokehittämisideana oppaan työmenetelmiä voidaan päivittää tai lisätä tarpeen mukaan. Oppaan päivittäminen mahdollistaa uusien menetelmien ja näkemysten sisällyttämisen työhön. Oppaan päivittäminen auttaa varmistamaan, että työntekijät voivat hyödyntää viimeisintä tutkittua tietoa työssään. Jatkokehittämisen avulla voidaan täydentää oppaan sisältöä lisäämällä uusia työmenetelmiä, jotka ovat osoittautuneet tehokkaiksi päihdeitä käyttävien lasten kanssa työskenneltäessä. Tämä parantaa oppaan kattavuutta ja tarjoaa työntekijöille monipuolisemmin toimintamalleja erilaisiin tilanteisiin. Oppaan päivittämisvastuu jää toimeksiantajalle.

Jatkokehittämisen yhteydessä voidaan kerätä työntekijöiden kokemuksia ja palautetta eri menetelmistä. Tämä mahdollistaa oppaan rikastamisen käytännön esimerkeillä, mikä tekee oppaasta työelämälähtöisen, ja näin ollen on helpommin omaksuttavissa. Oppaan jatkokehittämisessä voidaan hyö-

dyntää moniammatillista yhteistyötä muiden lastensuojeluyksiköiden, terveydenhuollon ammattilaisten ja päihdetyön asiantuntijoiden kanssa. Tämä mahdollistaa laajan tiedonkeruun ja eri näkökulmien huomioon ottamisen oppaan kehittämisessä.

Opinnäytetyön toimeksiantaja antoi hyvän kehitysideoita liittyen oppaan sisältöön sekä sen kehittämiseen. Toimeksiantajan ideana oli yksikössä aiemmin sijoitettuna olleiden lasten haastattelu, jotta oppaaseen saataisiin myös lasten ääni ja ajatukset kuuluviin. Oppaaseen olisi mahdollista luoda osio, joka avaisi mahdollisuuksien mukaan lapsen päihteiden käytön aloittamista tai päihdeongelma syntyä lapsen näkökulmasta sekä kuinka lapsi toivoisi tulevansa kohdatuksi ja huomioiduksi lastensuojeluyksikössä asuessaan. Edellä mainitun kaltainen osio toisi oppaan sisältöön lisää työelämälähtöisyyttä sekä avaisi työntekijöille maailmaa lapsen näkökulmasta. Osio palvelisi työntekijöitä myös perhdytyksen näkökulmasta, sillä tällöin työntekijä saisi konkreettisia neuvoja, kuinka lapsi haluaa itseltään kohdatuksi sekä miten päihteitä käyttävä lapsi mahdollisesti omassa tilanteessaan haluaa toimia. Kehitysidea vaatii kuitenkin pidemmän työskentely prosessin, sillä haastatteluiden sekä lasten kokemusten siirtäminen kirjalliseksi tuotokseksi vaatii aikaa.

Lastensuojelutyössä vuorovaikutusosaamisen tärkeitä osa-alueita ovat tehokkuus sekä tarkoituksenmukaisuus. Tarkoituksenmukaisuudella tarkoitetaan, että ohjaus on moraalisen lisäksi asiallista ja totuudenmukaista. Sanallisen ja nonverbaalisen viestinnän avulla voidaan ylläpitää vuorovaikutussuhdetta lapseen. (Seppänen 2021, 184–185.) Yksikössä lapsena sijoitettuna olleiden haastatteleminen voisi mahdollistaa paremman mahdollisuuden myös lisätä oppaaseen sanalliseen ja nonverbaaliseen viestintään liittyviä asioita lapsen näkökulmasta. Tällainen korostaisi myös oppaassa lapsilähtöisyyttä sekä lapsen aitoa huomaamista, jonka ympärille työskentely rakentuu.

LÄHTEET

- Aalto, Mauri, Alho, Hannu & Niemelä, Solja (toim.) 2018. Huume- ja lääkeriippuvuudet. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.
- Aalto, Mauri, Alho, Hannu, Kiianmaa, Kalervo & Lindroos, Lolan (toim.) 2015. Alkoholiriippuvuus. 3.painos. Helsinki: Kustannus Oy.
- Aalto-Setälä, Terhi 2003. Nuorten päihdehäiriöiden varhainen tunnistaminen. Tietoa nuorten kanssa työskenteleville aikuisille. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201204193343>. Viitattu 13.12.2022.
- Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry. Suositus ammattikorkeakoulujen yhteisistä kompetensseista ja niiden soveltamisesta 2022. Pdf- tiedosto. Julkaistu 1/2022. https://www.arene.fi/wp-content/uploads/Raportit/2022/Kompetenssit/Suositus%20ammattikorkeakoulujen%20yhteisiksi%20kompetensseiksi.pdf?_t=1642539572. Viitattu 27.8.2023.
- Ariel Kor & Anat Shoshani 2023. Moderating the impact of the COVID-19 pandemic on children's and adolescents' substance use, digital media use, and mental health: A randomized positive psychology addiction prevention program. Pdf- tiedosto. Julkaistu 12.2.2023. <https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2023.107660>. Viitattu 14.6.2023.
- Dickens, Jonathan 2012. Social work, Law and Ethics. Taylor & Francis Group. Viitattu 2.2.2023.
- Dorian E. Traube, Sigrid James, Jinjin Zhang & John Landsverk 2012. A national study of risk and protective factors for substance use among youth in the child welfare system. Pdf-tiedosto. Julkaistu 24.1.2012. <https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2012.01.015>. Viitattu 14.6.2023.
- Elovainio, Marko (toim.) 1992. Perehdyttäminen ja tiimityö. Sosiaali- ja terveydenhuollon kehittämismahdollisuuksia. Sosiaali- ja terveyshallitus. Raportteja 47. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Enroos, Rosi, Heino, Tarja & Pösö, Tarja 2016. Huostanotto, lastensuojelun vaativin tehtävä. Teoksessa Raija Huhtanen, Pauliina Kuokka, Tuuli Lamponen, Elina Pekkarinen, Essi Julin, Riitta Laakso, Susanna Helavirta, Tarja Vierula, Noora Aarnio. Tampere: Vastapaino Oy.
- Eriksson, Esa & Arnkil, Erik Tom 2012. Huoli puheeksi. Opas varhaisista dialogeista. 8. painos. E-kirja. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy. Viitattu 27.3.2023.
- Eriksson, Esa & Arnkil, Tom Erik 2009. Taking up one's worries. A handbook on early dialogues. E-kirja. Jyväskylä: Gummerus Printing. Viitattu 23.1.2023.
- Fröjd, Sari, Kaltiala-Heino, Riittakerttu, Ranta, Klaus, von der Pahlen, Bettina & Marttunen, Mauri 2009. Nuorten ahdistuneisuus ja päihteiden käyttö: Tietoa vanhemmille ja nuorten kanssa työskenteleville aikuisille. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinninlaitos.
- Heino, Tarja 2008. Lastensuojelun avohuolto ja perhetyö: kehitys, nykytila, haasteet ja kehittämissuositukset. Selvitys Lastensuojelun kehittämissuositukselle. E-kirja. Helsinki: Valopaino Oy. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201204193889>. Viitattu 13.12.2022.
- Heino, Tarja, Hyry, Sylvia, Ikäheimo, Salla, Kuronen, Mikko & Rajala, Rika 2016. Lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syyt, taustat, palvelut ja kustannukset. HuosTa-hankkeen (2014–2015) päätulokset. Raportti 2016:3. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-644-5>. Viitattu 2.2.2023.
- Heljälä, Leena, Jurvansuu, Hanna & Kuokkanen, Martti 2006. Alkoholien riskikäyttäjien mini-interventio työterveyshuollossa. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy.
- Hurme, Kira & Kyllönen, Tarmo 2014. Turvassa! vahvista lapsen turvallisuuden tunnetta ja varaudu vaaratilanteisiin. Jyväskylä: PS-kustannus.

Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019. Pdf- tiedosto. Julkaistu 3/2019. https://tenk.fi/sites/default/files/2021-01/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2020.pdf. Viitattu 27.8.2023.

Kinnunen, Jaana M, Pere, Lasse, Raisamo, Susanna, Katainen, Anu, Myöhänen, Anna, Lahti, Laura, Ahtinen, Suvi, Ollila, Hanna, Lindfors, Pirjo & Rimpelä, Arja 2019. Nuorten terveystapatutkimus 2019. Nuorten tupakkatuotteiden ja päihteiden käyttö sekä rahapelaaminen. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:56. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4105-2>. Viitattu 29.12.2022.

Krase, Kathryn & DeLong Hamilton, Tobi 2021. Child Welfare. Preparing Social Workers for Practice in the Field. New York & London: Routledge, 3-10.

Lastensuojelulaki 2007/417. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>. Viitattu 13.12.2022.

Loy, Johanna, Seitz, Nicki-Nils, Bye, Elin, Raitasalo, Kirsimarja, Soellner, Renate, Törrönen, Jukka & Kraus, Ludwig 2021. Trends in alcohol consumption among adolescents in Europe: Do changes occur in concert. Julkaistu 1.11.2021. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0376871621005159?via%3Dihub>. Viitattu 25.4.2023

Marttunen, Mauri, Huurre, Taina, Strandholm, Thea & Viialainen, Riitta (toim.) 2013. Nuorten mielenterveyshäiriöt. Opas nuorten parissa työskenteleville aikuisille. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. Opas 25. Tampere: Suomen Yliopistopaino Oy.

Mönkkönen, Kaarina 2018. Vuorovaikutus asiakastyössä. Asiakkaan kohtaaminen sosiaali- ja terveysalalla. Tallinna: Gaudeamus Oy.

Näkki, Pirjo & Sayed, Terttu (toim.) 2015. Asiakastyön menetelmiä sosiaalialalla. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Ojasalo, Katri, Moilanen, Teemu & Ritalahti, Jarmo 2015. Kehittämistyön menetelmät. Uudenlaista osaamista liiketoimintaan. E-kirja. 3–4 painos. Helsinki: Sanoma Pro Oy. Viitattu 13.3.2023.

Oksanen, Jukka 2014. Motivointi työväliseenä. Jyväskylä: PS-Kustannus

Onnismaa, Jussi 2010. Perehdytys todentuu vuorovaikutuksessa. Verkkokirja. Työelämän tutkimuskeskus. Tampereen yliopisto. <https://journal.fi/tyoelamantutkimus/article/view/87433/46334>. Viitattu 13.12.2022

Partanen, Airi, Holmberg, Jan, Inkinen, Maria, Kurki, Marjo & Salo-Chydenius, Sisko 2015. Päihdehoitotyö. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Piili, Marjut 2006. Esimiestyön avaimet. Ihmisen kohtaaminen ja ohjaaminen. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Pirkanen, Marjatta 2007. Nuorten päihdeettömyyden edistäminen. Varhaisen puuttumisen malli koulu- ja opiskeluterveydenhuoltoon. Pdf-tiedosto. Julkaistu 26.1.2007. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-27-0510-8> Viitattu 20.12.2022.

Päihdehuoltolaki 1986/41. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1986/19860041?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=p%C3%A4ihdehuoltolaki>. Viitattu 13.12.2022.

Raatikainen, Eija, Rahikka, Anne, Saarnio, Tuula & Vepsä, Päivi 2020. Ammattina sosionomi. E-kirja. Helsinki: Sanoma Pro Oy. Viitattu 16.3.2023.

Saastamoinen, Kati 2010. Lapsen asema sijaishuollossa. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Seppänen, Lasse 2018. Motivaatio: Perseelle Potkimisen Käsikirja. Lahti: Fitra.

Seppänen, Mari 2021. Tunnetaidot voimavarana: opas sosiaali- ja terveysalalle. Jyväskylä: PS-kustannus.

Sosiaalihuoltolaki 2014/1301. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301>. Viitattu 15.12.2022.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019. Nuorten päihteiden käyttö ja rahapelaaminen: ESPAD-tutkimus 2019. Raportit ja selvitykset. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2019110737026>. Viitattu 15.12.2022.

Toikko, Timo & Rantanen, Teemu 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Näkökulmia kehittämisosprosessiin, osallistamiseen ja tiedontuotantoon. 3. korjattu painos. E-kirja. Tampere: Juvenes Print. Viitattu 17.4.2023.

Työturvallisuuslaki 738/2002. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2002/20020738?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=ty%C3%B6turvallisuuslaki#Pidm45053757795232>. Viitattu 15.12.2022.

Unicef julkaisuaika tuntematon. Lapsen oikeudet. Verkojulkaisu. Lapsen oikeuksien sopimus. <https://www.unicef.fi/tyomme/lapsen-oikeudet/lapsen-oikeuksien-sopimus/lapsen-oikeuksien-sopimuksen-koko-teksti/>. Viitattu 29.12.2022.

Vapaavuori, Tom 2019. Liikesalaisuudet ja salassapitosopimukset. 3., uudistettu painos. Helsinki: Alma Talent Oy

LIITE 1: WEPROBOL-KYSYMYKSET

1. Oliko oppaan ulkoasu selkeää ja helppo lukuinen?
2. Saitko oppaasta uutta tietoa?
3. Koetko oppaan olevan hyvä lisä perehdytyskansioon?
4. Onko oppaasta apua työskentelyysi?
5. Kehittämideoita tai muutostoiveita opasta kohtaan?